

Utjecaj koronakrize na djelatnost nacionalnih parkova i parkova prirode u Hrvatskoj

Imbrišić, Helena

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Science / Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:217:889888>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-03**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Science - University of Zagreb](#)

Helena Imbrišić

**Utjecaj koronakrize na djelatnost nacionalnih parkova i
parkova prirode u Hrvatskoj**

Diplomski rad

**Zagreb
2022.**

Helena Imbrišić

**Utjecaj koronakrize na djelatnost nacionalnih parkova i
parkova prirode u Hrvatskoj**

Diplomski rad
predan na ocjenu Geografskom odsjeku
Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
radi stjecanja akademskog zvanja
magistre geografije

**Zagreb
2022.**

Zahvaljujem se svojoj mentorici Lauri Šakaji na nesebičnoj pomoći, brojnim savjetima, te vremenu koje je izdvojila za mene i ovaj diplomski rad. Veliko hvala mojim roditeljima i obitelji koji su mi pružali podršku tokom cijelog mog školovanja i bez čije potpore i razumijevanja ovaj rad ne bi bio završen. Posebnu zahvalu dugujem svom zaručniku koji mi je bio najveći oslonac na ovom životnom putu. Također se zahvaljujem svim prijateljima i kolegama koji su mi svakodnevno uljepšavali studentske dane i pomogli da ostvarim svoj cilj

Veliku zahvalu dugujem svima zaposlenicima nacionalnih parkova i parkova prirode koji su prikupljali i slali mi tražene podatke te sudjelovali u intervjuima.

Ovaj je diplomski rad izrađen u sklopu integriranog preddiplomskog i diplomskog sveučilišnog studija *Geografija; smjer: Baština i turizam* na Geografskom odsjeku Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, pod vodstvom prof. dr. sc. Laure Šakaje.

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Diplomski rad

Utjecaj koronakrize na djelatnost nacionalnih parkova i parkova prirode u Hrvatskoj

Helena Imbrišić

Izvadak: Koronakriza koja je nastala nekontroliranim širenjem virusa SARS-CoV-2 iz Kine u vrlo kratkom periodu zahvatila je gotovo sve dijelove svijeta te Svjetska zdravstvena organizacija u ožujku 2020. godine proglasila je epidemiju. Učinci epidemije bili su izraženi u svim dijelovima svijeta, a veoma je pogođena turistička djelatnost u zemljama koje su izrazito ovisne o prihodima od turizma. Stroge epidemiološke mjere donesene radi sprečavanja širenja virusa otežavale su internacionalna putovanja i većina se zemalja okrenula domaćim posjetiteljima. Zaštićena prirodna područja u Hrvatskoj, a posebice nacionalni parkovi (8) i parkovi prirode (11) su zbog drastičnog smanjenja broja posjetitelja zbrajali izrazito velike financijske gubitke naročito u predsezoni (za vrijeme trajanja *lockdowna*) 2020. jer su bili u potpunosti zatvoreni za posjetitelje.

43 stranica, 8 grafičkih priloga, 21 tablica, 10 bibliografskih referenci; izvornik na hrvatskom jeziku

Ključne riječi: nacionalni parkovi, parkovi prirode, koronakriza, turizam, zaštićena prirodna područja

Voditelj: prof. dr. sc. Laura Šakaja

Povjerenstvo: prof. dr. sc. Laura Šakaja
doc. dr. sc. Ivan Zupanc
doc. dr. sc. Lana Slavuj Borčić

Tema prihvaćena: 11. 2. 2021.

Rad prihvaćen: 10. 2. 2022.

Rad je pohranjen u Središnjoj geografskoj knjižnici Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Marulićev trg 19, Zagreb, Hrvatska.

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zagreb
Faculty of Science
Department of Geography

Master Thesis

**The impact of the COVID-19 crisis on the activities of national parks and nature parks
in Croatia**

Helena Imbrišić

Abstract: The corona crisis caused by the uncontrolled spread of the SARS-CoV-2 virus from China, in a very short period of time has affected almost all parts of the world and in March 2020 the World Health Organization declared the pandemic. The effects of the pandemic have been pronounced in all parts of the world, with tourism being most affected in countries that highly depend on tourism revenues. Strict epidemiological measures taken to prevent the spread of the virus have hampered international travel, and most countries have turned to domestic visitors. Protected natural areas in Croatia, and especially national parks (8) and nature parks (11) have accumulated extremely large financial losses due to the drastic reduction in the number of visitors, especially in the pre-season (during the lockdown) in 2020 because they were completely closed for visitors.

43 pages, 8 figures, 21 tables, 10 references; original in Croatian

Keywords: Nationals parks, nature parks, corona crisis, tourism, protected natural areas

Supervisor: Laura Šakaja, PhD, Full Professor

Reviewers: Laura Šakaja, PhD, Full Professor
Ivan Zupanc, PhD, Assistant Professor
Lana Slavuj Borčić, PhD, Assistant Professor

Thesis title accepted: 11/02/2021

Thesis accepted: 10/02/2022

Thesis deposited in Central Geographic Library, Faculty of Science, University of Zagreb, Marulićev trg 19, Zagreb, Croatia.

Sadržaj

1. Uvod	1
1.1. Cilj rada	2
1.2. Istraživačke hipoteze	3
1.3. Izvori podataka i metode istraživanja	3
1.4. Pregled dosadašnjih istraživanja	4
2. Utjecaj koronakrize na turizam u Hrvatskoj i svijetu	5
2.1. Turistički promet u svijetu 2020.	5
2.2. Turistički promet u Hrvatskoj 2020.	8
3. Utjecaj koronakrize na parkove	10
3.1. Utjecaj koronakrize na nacionalne parkove u svijetu	10
3.2. Parkovi Hrvatske – odgovor na koronakrizu	11
4. Struktura i broj posjetitelja u parkovima 2020.	13
4.1. Posjetitelji i zarada od ulaznica – usporedni podaci	14
4.2. Posjetitelji i prihodi od ulaznica po pojedinim parkovima	20
5. Utjecaj koronakrize na zaposlenost u parkovima Hrvatske	34
6. Noviteti u hrvatskom turizmu	37
6.1. Cijepljenje i COVID-putovnice	37
6.2. Novi turistički trendovi	38
6.3. <i>Safe travels</i>	39
7. Rasprava	40
8. Zaključak	43
9. Popis literature i izvora	44
10. Prilozi	VII

1. Uvod

Nacionalni parkovi i parkovi prirode zaštićena su prirodna područja kojima je glavni cilj zaštita prirodne i kulturne baštine, ali također imaju i ekonomsku te edukativnu vrijednost. U Republici Hrvatskoj status nacionalnoga parka ima 8 parkova (Brijuni, Kornati, Krka, Mljet, Paklenica, Plitvička jezera, Risnjak, Sjeverni Velebit), a status parka prirode ima 12 parkova (Biokovo, Dinara, Kopački rit, Lonjsko polje, Medvednica, Papuk, Telašćica, Velebit, Vransko jezero, Učka, Žumberak – Samoborsko gorje, Lastovsko otočje). Parkovi zauzimaju 5 939,63 km², odnosno gotovo 7 % teritorija RH. Nacionalni parkovi u Hrvatskoj predstavljaju najvrjednija, ali i najatraktivnija područja prirodne baštine koja su dio turističke ponude i dostupna su posjetiteljima. S druge strane, u parkovima prirode jače je naglašena rekreacijska svrha od turističke, pa samim time i ekonomska dobit je manja nego u nacionalnim parkovima. Koronakriza započela je u prosincu 2019. godine u kineskom gradu Wuhanu nekontroliranim širenjem novonastalog virusa SARS-CoV-2 i ubrzo se proširila na sve dijelove svijeta te je Svjetska zdravstvena organizacija u ožujku 2020. godine proglasila epidemiju. Prvi zabilježeni slučaj COVID-19 virusne bolesti u Hrvatskoj bio je 25. veljače 2020. godine i od tada do dana 1. siječnja 2022. zabilježeno je 720 538 slučajeva zaraze, dok je preminula 12 571 osoba (Koronavirus.hr, 2022). Hrvatske vlasti su po primjeru ostalih zemalja Europske unije uvele *lockdown*¹ koji je trajao od 21. ožujka 2020. do 11. lipnja 2020. godine. To je dovelo do zastoja svih grana gospodarstva, pa tako i turizma koji je u Hrvatskoj pretrpio ogromne gubitke jer izravna ili neizravna zarada od turizma zauzima gotovo četvrtinu BDP-a RH. Zaštićena prirodna područja u Hrvatskoj, a posebice nacionalni parkovi, zbrajali su velike financijske gubitke naročito u predsezoni (za vrijeme trajanja *lockdowna*) 2020. jer su bili u potpunosti zatvoreni za posjetitelje. U isto vrijeme, parkovi prirode, posebice oni koji nemaju naplatu ulaznica, imali su rekordne brojeve posjetitelja.

¹ uvođenje karantene ili restriktivnih mjera da bi se povećala sigurnost (JEZIK.HRVatski, 2021.) Neke od mjera bile su zatvaranje neprehrambenih trgovina, uslužnih djelatnosti, teretana, sportskih i rekreacijskih centara i klubova te otkazivanje javnih i vjerskih događaja, strogo ograničavanje zadržavanja na ulicama, trgovima i drugim javnim mjestima, zatvaranje vrtića, škola i fakulteta i prijelaz na *online* nastavu, mjera skraćivanja radnog vremena trgovina i poštanskih ureda od 8 do 17 sati.

Slika 1. Karta nacionalnih parkova i pakova prirode u Hrvatskoj.

Izvor: MZOE 2018.

1.1. Cilj rada

Cilj ovog diplomskog rada bit će analiza utjecaja pandemije COVID-19 na djelatnost nacionalnih parkova i parkova prirode. U radu će se proučavati čimbenici zaraze koronavirusom koji su utjecali na turističke aktivnosti u nacionalnim parkovima i parkovima prirode, ali i problemi financiranja, promjene u poslovanju, promjene u demografskoj strukturi posjetitelja kao i biološke promjene unutar parkova. Rad će se baviti učincima koronakrize na svaki park zasebno, ali i na turizam u parkovima općenito. U radu će se također analizirati povezanost turizma sa zdravstvenom situacijom u državi. Cilj rada je ujedno i potvrditi ili odbaciti navedene hipoteze te istaknuti negativne, ali i pozitivne strane koronakrize na parkove u Hrvatskoj.

1.2. Istraživačke hipoteze

Sukladno s navedenim ciljevima diplomskog rada postavljene su sljedeće hipoteze koje će se provođenjem ovog istraživanja potvrditi ili odbaciti.

H1: Parkovi Hrvatske su 2020. godine imali drastičan pad broja posjetitelja i sukladno s time manju financijsku dobit.

H2: Parkovi su 2020. godine imali više individualnih posjetitelja ili više obitelji s djecom nego grupnih posjeta.

H3: Parkovi su 2020. godine imali više domaćih nego stranih posjetitelja.

H4: Parkovi su 2020. godine zapošljavali manje sezonskih radnika tijekom sezone nego prijašnjih godina.

1.3. Izvori podataka i metode istraživanja

Za izradu ovog diplomskog rada korišteni su primarni i sekundarni podaci. Kao glavni primarni podaci korištene su informacije dobivene metodom intervjua koji su bili obavljeni u 19 od 20 parkova. Park prirode *Dinara* nije uvršten u istraživanje jer je parkom proglašen tek 22. svibnja 2020. godine, stoga za vrijeme provođenja intervjua nije imao uređen ustroj i izabrano vodstvo. Nacionalni park *Kornati* je u istraživanju sudjelovao djelomično jer zaposlenici parka su poslali odgovore samo na neka pitanja i nisu bili dostupni za intervju putem *Zoom* platforme. Intervjui su provedeni od 9. srpnja 2021. do 31. siječnja 2022. godine. Zbog strogih epidemioloških mjera, ali i velike udaljenosti među parkovima, intervjui su provedeni putem *Zoom* videopoziva ili telefonski uz prethodnu najavu. Intervju se sastojao od 23 okvirna pitanja i 6 tabličnih pitanja. Zaposlenici parkova su sami unosili podatke u tablice ili nerijetko su poslali svoje već otprije izrađene dokumente i tablice s traženim podacima. Manji dio informacija i podataka prikupljen je putem sekundarnih izvora kao što su metoda kompilacije te metoda analize i sinteze analitičkih podataka. Prilikom pisanja rada korištena je dostupna literatura vezana uz temu rada kao što su stručni članci iz zbornika radova, *web* izvori u obliku novinskih članaka, statistički podaci sa stranica Državnog zavoda za statistiku, podaci sa službenih stranica Ministarstva turizma i Ministarstva gospodarstva i održivog razvoja te podaci s *web* stranica Svjetske turističke organizacije (u daljem tekstu UNWTO) dok je program *Microsoft Excel* je korišten za obradu statističkih podataka te izradu tabličnih i grafičkih priloga, a *ArcMap10.1* za izradu karte parkova Hrvatske.

1.4. Pregled dosadašnjih istraživanja

U znanstvenoj literaturi postoji iznimno malo radova koji se bave problemom utjecaja koronakrize na parkove u Hrvatskoj jer koronakriza je relativno nova pojava. Najviše literature u ovom radu čine radovi iz e-knjige *Prijetnja i prilika za HR turizam* (2020.) koju su uredile Sanda Čorak i Martina Gjurašić. Krešić i Mikulić (2020.) u svom radu sumiraju najveće probleme s kojima se turizam susreo 2020., a to su:

„1. iznos diskrecijskog dijela dohotka koji se troši na turizam i putovanja se smanjuje zbog globalne gospodarske krize i pada BDP-a većine razvijenih zemalja koje su istodobno i glavna emitivna tržišta,

2. smanjuje se prometna povezanost emitivnih i receptivnih turističkih regija zbog uspostave epidemioloških mjera usmjerenih na suzbijanje brzog širenja bolesti i destinacije su sve teže dostupne ili nisu dostupne uopće,

3. smanjuje se i sloboda kretanja građana unutar matične države što dovodi do smanjenja domaće potražnje,

4. bolest COVID-19 najviše ugrožava starije dobne skupine (65 godina i više, tzv. „srebrene pantere”) koje su do sada bili jedan od najvažnijih tržišnih segmenata za produženje turističke sezone, a koji će vjerojatno ubuduće biti znatno manje skloni putovanjima pa će se samim time i produbiti problem sezonalnosti, koji muči ne samo hrvatski turizam nego i turizam svih zemalja čija se ponuda temelji na turizmu „sunca i mora” te

5. općenito govoreći, narušava se povjerenje između turističke ponude i potražnje, što je možda i najveći problem s obzirom na to da se povjerenje dugo gradi i lako se gubi, ali to predstavlja očekivanu reakciju ljudi na nekontrolirano i brzo širenje nove, nepoznate i potencijalno smrtonosne zarazne bolesti.”

Također u svom radu iznose scenarij turističkog oporavka, ali napominju da bi on mogao potrajati nekoliko godina. Kranjčević (2020.) u svom radu iznosi važnost percepcije zdravstvene sigurnosti na turizam, dok Klarić (2020.) uviđa da su koronakrizom najviše pogođene izrazito turistički orijentirane zemlje i veliki gradovi. Krasić (2020.) napominje da će u narednim godinama avionski financijski promet biti nizak i da će najviše posjetitelja u Hrvatsku doći vlastitim automobilom. Čorak (2020.) smatra da će sportsko-rekreacijske

aktivnosti na otvorenom u prirodnim zaštićenim područjima napokon početi iskoristavati svoj puni potencijal u narednim godinama.

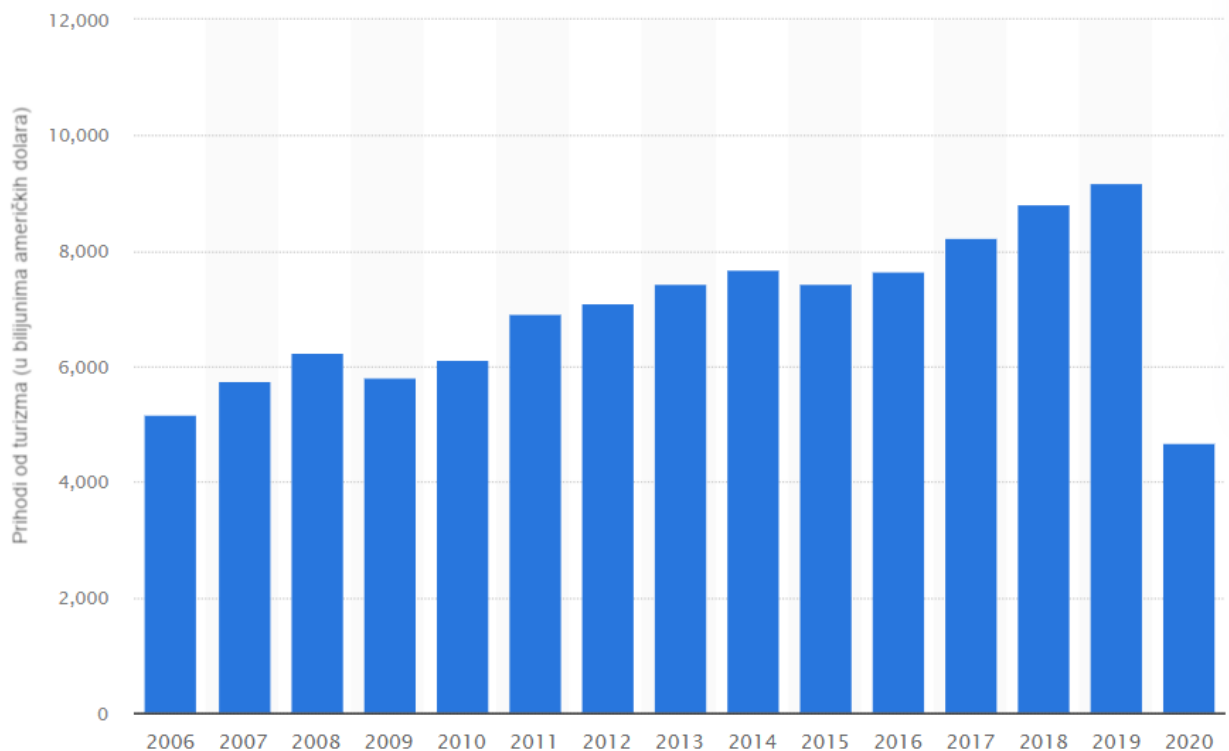
2. Utjecaj koronakrize na turizam u Hrvatskoj i svijetu

Od pojave koronavirusa do početka 2022. godine zabilježeno je preko 300 milijuna slučajeva zaraze, a od posljedica istog preminulo je preko 5 milijuna ljudi diljem svijeta (Koronavirus.hr, 2022.). Turistički je sektor među najteže pogođenim sektorima gospodarstva za vrijeme koronakrize s velikim padom međunarodne potražnje ponajviše zbog ograničenja putovanja. Prema posljednjim podacima Svjetskog turističkog barometra UNWTO-a, dolasci međunarodnih turista (posjetitelji s noćenjem) pali su za 72 % u razdoblju od siječnja do listopada 2020. u odnosu na isto razdoblje prethodne godine. Kao razlozi takvog drastičnog pada navode se stroge mjere ograničavanja putovanja na prvom mjestu, potom slaba koordinacija između zemalja, strah od zaraze i samoizolacije, zabrana letova i ograničavanje mobilnosti, a u posljednje vrijeme sve je učestaliji problem uvođenja COVID-putovnica i obaveznog cijepljenja. Na temelju trenutnih trendova UNWTO očekuje pad međunarodnih dolazaka za 70 % do 75 % tijekom cijele 2021. što znači da bi se međunarodni turizam mogao vratiti na razinu od prije 30 godina. Do pozitivnih je promjena ipak došlo tijekom 2021., a očekuje se da će se oporavak nastaviti 2022. ako se uvjeti putovanja normaliziraju. Krešić i Mikulić (2020.) u svom radu predstavljaju mogući scenarij oporavka turističkog tržišta nakon COVID-19 pandemije koji bi se odvijao u tri faze. U prvoj fazi predviđaju da će naglasak biti na domaćem tržištu i zemljama srednje i zapadne Europe i na turističkim proizvodima i uslugama koje je moguće pružati u skladu s epidemiološkim mjerama. Druga faza obuhvaća razdoblje postepene normalizacije turističkih tijekova, dok je glavno obilježje treće faze potpuna normalizacija turističkog tržišta. Međutim, međunarodnom turizmu moglo bi biti potrebno 2 i pol do 4 godine da se vrati na razinu iz 2019. godine. Kako i kada se turizam ponovno pokrene, UNWTO predviđa rastuću potražnju za aktivnosti na otvorenom u prirodnim turističkim atrakcijama uz sve veći interes za selektivne oblike turizma.

2.1. Turistički promet u svijetu 2020.

Turistički sektor uključuje mnoge druge sektore gospodarstva uključujući usluge prijevoza, smještaja, posluživanja hrane i pića, putničke agencije i mnoge druge. U 2020. godini broj

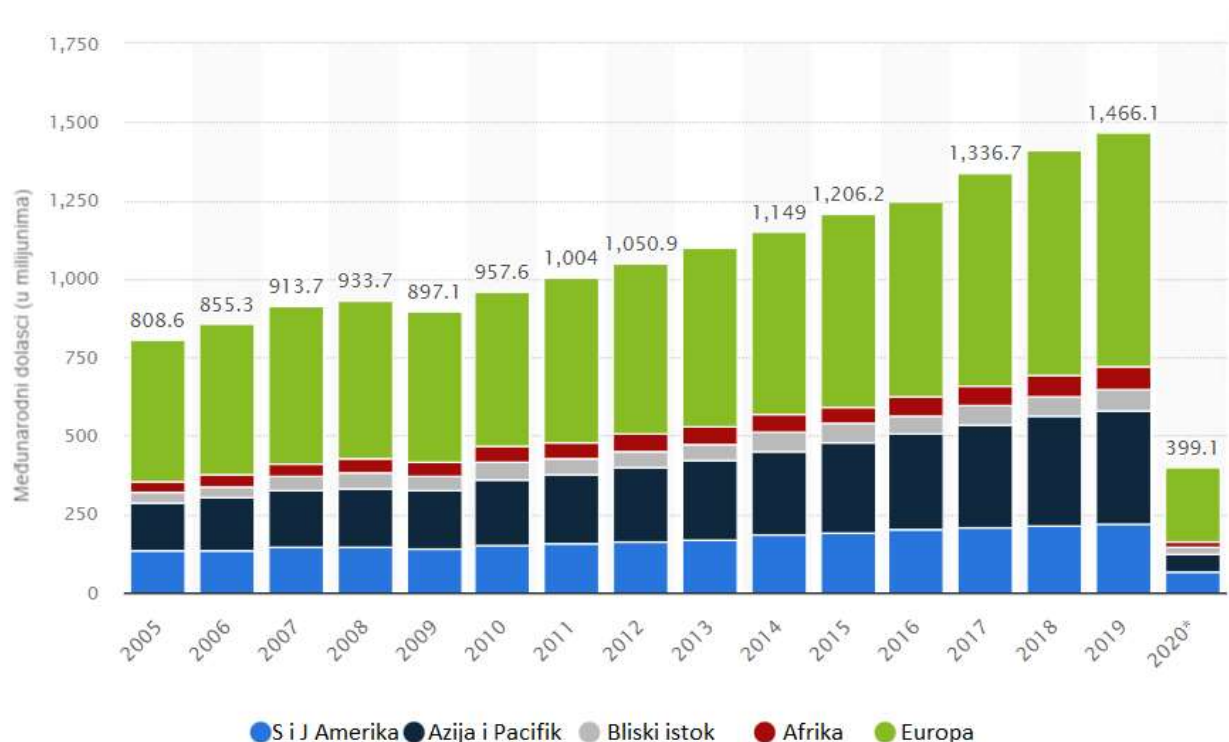
radnih mjesta u turističkom sektoru u cijelom svijetu iznosio je 272 milijuna što je za 62 milijuna manje nego rekordne 2019. godine (Statista, 2021.).

Slika 2. Doprinos turizma bruto domaćem proizvodu (BDP-u) u svijetu od 2006. do 2020.

Izvor: Statista (2021.)

Ukupni doprinos turističkog sektora globalnom BDP-u u 2020. iznosio je približno 4,671 milijardu američkih dolara. Ovaj broj doživio je ogroman pad u odnosu na prethodnu godinu zbog pandemije koronavirusa (COVID-19) koja je uzrokovala prekid putovanja diljem svijeta. U 2019. ukupni prihodi od turizma iznosili su 9,3 bilijuna američkih dolara u globalnom gospodarstvu. Pad u prvih deset mjeseci 2020. predstavlja 900 milijuna manje dolazaka međunarodnih turista u usporedbi s istim razdobljem 2019. i predstavlja gubitak od 935 milijardi američkih dolara prihoda izvoza od međunarodnog turizma što je 10 puta više od gubitka u 2009. pod utjecajem svjetske ekonomske krize (UNWTO, 2020.).

Slika 3. Broj međunarodnih dolazaka turista u svijetu od 2010. do 2020. po regijama.

Izvor: Statista (2021.)

Broj međunarodnih turističkih dolazaka širom svijeta naglo je pao u 2020. u odnosu na prethodnu godinu jer je pandemija koronavirusa (COVID-19) teško pogodila međunarodni turizam. Sveukupno, Europa je zabilježila najveći pad dolazaka turista s više od 746 milijuna u 2019. na otprilike 236 milijuna u 2020. Azija i Pacifik zabilježili su pad dolazaka od 82 % u razdoblju od siječnja do listopada 2020. Bliski istok zabilježio je pad od 73 % dok je Afrika zabilježila pad od 69 % u ovom desetomjesečnom razdoblju. Međunarodni dolasci u Europu i Ameriku smanjili su se za 68 %. Iako je potražnja za međunarodnim putovanjima i dalje smanjena, domaći turizam nastavlja rasti na nekoliko velikih tržišta kao što su Kina i Rusija gdje se potražnja za domaćim zračnim prijevozom uglavnom vratila na razine prije COVID-a. Podaci UNWTO-a pokazuju da je turistički sektor u zemljama koje imaju visoku ovisnost o prihodima od turizma najviše pogođen pandemijom, dok je primjerice u Alžiru utjecaj pandemije na sektor turizma bio je relativno slab jer su prihodi Alžira od turizma vrlo niski.

2.2. Turistički promet u Hrvatskoj 2020.

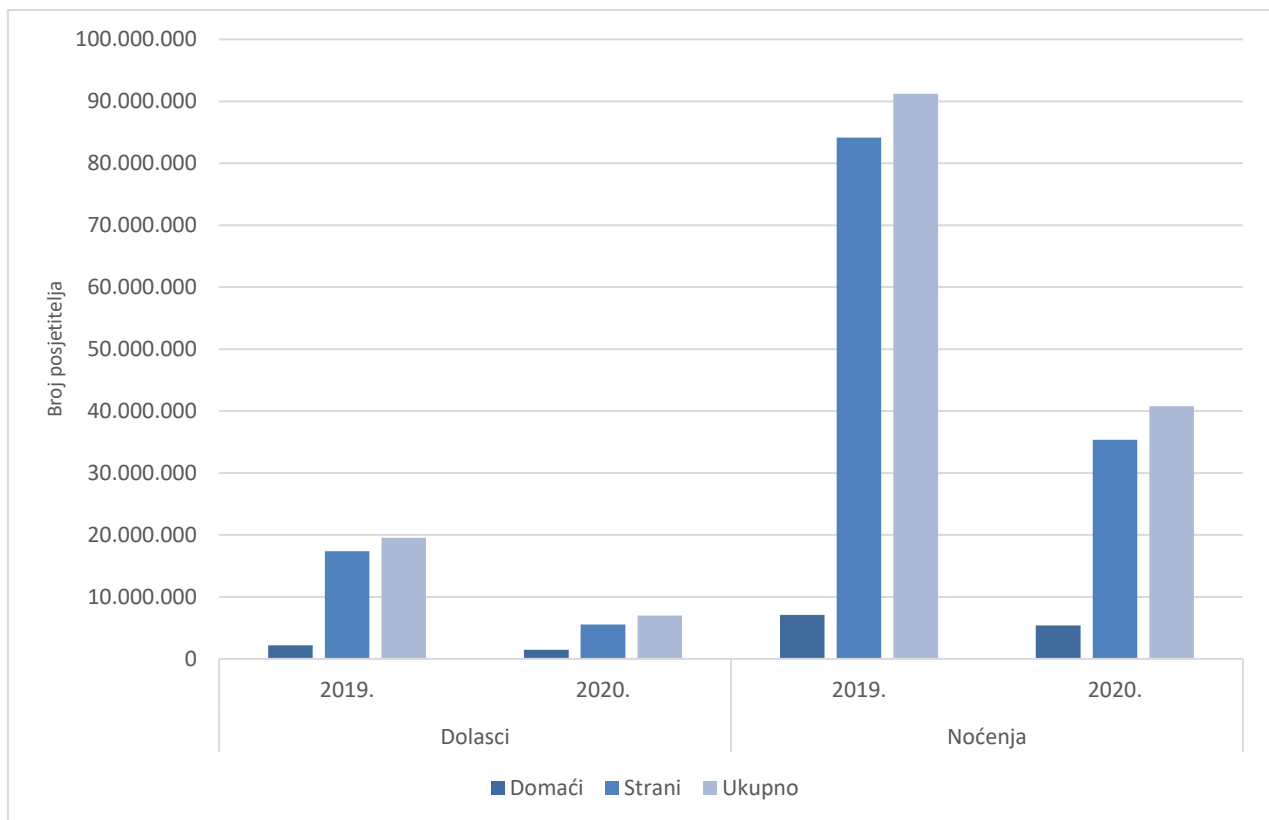
Ograničenja putovanja, zatvaranje granica, propisi o karanteni i donošenje strogih epidemioloških mjera u Hrvatskoj i svijetu, kako bi se spriječilo širenje zaraze, izravno su utjecali na pad dolazaka turista za 64,2 % te na pad noćenja za 55,3 % u komercijalnom smještaju u 2020. u odnosu na 2019. (DZS 2021.). Nakon što je u 2019. dosegnuta najveća moguća vrijednost od 91 milijun noćenja turista u komercijalnom smještaju u Hrvatskoj, broj noćenja turista u 2020. vratio se na razinu od prije 20 godina.

Tablica 1. Dolasci i noćenja turista u Hrvatskoj 2020.

	Dolasci		Noćenja	
	2019.	2020.	2019.	2020.
Domaći	2 212 658	1 455 849	7 095 300	5 415 391
Strani	17 353 488	5 545 279	84 147 631	35 379 064
Ukupno	19 566 146	7 001 128	91 242 931	40 794 455

Izvor: Državni zavod za statistiku (2021.); Dolasci i noćenja turista u 2020.: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/04-03-02_01_2020.htm, (15.studenoga 2021.)

Kao što je prikazano u Tablici 1. domaći turisti ostvarili su 1,5 milijuna dolazaka i 5,4 milijuna noćenja, što je pad dolazaka za 34,2 % i pad noćenja za 23,7 % u odnosu na 2019. Strani turisti ostvarili su 5,5 milijuna dolazaka i 35,4 milijuna noćenja, što je za 68 % manje dolazaka i za 58,0 % manje noćenja u odnosu na 2019. Unatoč pandemiji bolesti COVID-19 turisti iz Njemačke ostvarili su najviše dolazaka i noćenja od stranih turista u 2020. i to 1,5 milijuna dolazaka i 11,7 milijuna noćenja (26,7 % od ukupno ostvarenih stranih dolazaka i 33,2 % od ukupno ostvarenih noćenja stranih turista). Slijede noćenja turista iz Slovenije (13,4 %), Poljske (12,3 %), Češke (9,1 %), Austrije (5,9 %) i Italije (3,5 %) (DZS 2021.). Sve navedene zemlje ostvarile su pad broja noćenja i dolazaka turista u 2020. u odnosu na 2019.

Slika 4. Broj dolazaka i noćenja stranih i domaćih turista u Hrvatskoj 2019. i 2020. godine.

Izvor: Izradila autorica

U prošlosti, kao i za vrijeme koronakrize, najveći broj turista koji dolaze u Hrvatsku doputovao je automobilom što Hrvatskoj u ovoj situaciji ide u prilog jer je veliki dio avioprometa zaustavljen 2020. godine. Zabrinjavajuće činjenice hrvatskog turizma su turistička potražnja koja pokazuje visoku razinu sezonalnosti (gotovo tri četvrtine svih noćenja stranih gostiju u RH obično se ostvari u razdoblju od lipnja do kolovoza) i geografska orijentiranost gotovo isključivo na jadransku Hrvatsku i grad Zagreb. Klarić (2020.) ističe da su zemlje koje su bile najviše pogođene koronavirusom (Italija, Francuska, Španjolska, Ujedinjeno Kraljevino, Švicarska i zemlje Beneluksa) gotovo nestale s hrvatskog turističkog tržišta 2020. godine jer su posljedice koronavirusa u ovim zemljama bile devastirajuće s gospodarskog i psihološkog pogleda zbog velikog broja umrlih i prenaprezanja zdravstvenog sustava, stoga se može očekivati da će stanovnici ovih zemalja biti usmjereni na turistička putovanja unutar vlastitih država.

3. Utjecaj koronakrize na parkove

Zaštićena područja prirode su važna zbog svoje biološke raznolikosti i socio-ekonomske koristi koje pružaju ljudima, a mjesta kao što su nacionalni parkovi i parkovi prirode obično su izuzetno popularni među posjetiteljima. McGinlay i dr. (2020.) slažu se da ovi zaštićeni krajolici imaju ključnu ulogu u poboljšanju fizičkog i mentalnog zdravlja pomažući u poboljšanju dobrobiti ljudi i štiteći lokalne društvene i kulturne vrijednosti. „Potencijalni turisti bez obzira na svoj domicil, boravili su 2-4 mjeseca u zatvorenim prostorima i sasvim je logično očekivati njihovu veću želju za boravkom na otvorenom, na čistom zraku, s pogledom na zelenilo ili plavetnilo, u čistom i nezagađenom okolišu.” (Čorak 2020.)

3.1. Utjecaj koronakrize na nacionalne parkove u svijetu

Pandemija COVID-19 navela je mnoge države na donošenje drastičnih mjera s ciljem sprečavanja širenja virusa zbog čega su parkovi diljem svijeta bili potpuno zatvoreni, osobnu zaštitnu opremu bilo je teško nabaviti, a rizici širenja virusa među posjetiteljima i osobljem nisu bili dovoljno poznati. Nekoliko parkova u SAD-u, uključujući Grand Canyon i Glacier, zatvorili su neke od svojih ulaza zbog rizičnih autohtonih zajednica na svojim granicama, dok su drugi parkovi, poput Big Benda i Washington Monumenta, zatvoreni kada je osoblje oboljelo od COVID-19 bolesti. Kako su se parkovi ponovno otvarali, tako su posjetitelji dolazili u područje parkova tražeći predah od okoline u kojoj su bili zatvoreni zbog *lockdowna*. Unatoč i dalje visokom broju aktivnih slučajeva zaraze, mnogi parkovi doživjeli su porast posjetitelja. Pictured Rocks National Lakeshore imao je porast posjeta od 41 % od srpnja do listopada 2020., dok je Yellowstone dosegao rekordnu razinu posjećenosti u listopadu, a Sion u rujnu. Međutim, posjećenost tijekom pandemije koronavirusa rezultirala je i porastom otpada, posebice medicinskih maski za lice koje nisu biorazgradive. U europskim zemljama u kojima su uvedena stroga ograničenja izolacije u početku je došlo do smanjenja broja posjetitelja u nacionalnim parkovima. Isto tako, broj posjetitelja se brzo povećao čim su uvedena ograničenja bila ublažena. McGinlay i dr. (2020.) u svom radu proučavaju 14 nacionalnih parkova diljem Europe u kojima je zabilježen porast posjetitelja osobito tijekom ljeta 2020. U zemljama sa strogim ograničenjima kao što su Velika Britanija, Italija i Španjolska posjećenost u parkovima u proljeće 2020. bila je izuzetno niska, ali početkom ljeta i popuštanjem epidemioloških mjera dolazi do značajnog porasta broja posjetitelja. U Švedskoj je, s druge strane, povećanje broja posjetitelja primijećeno početkom pandemije s obzirom na to da ondje nisu uvedena nikakva ograničenja kretanja. Afrički su parkovi našli se u velikim financijskim problemima zbog značajnog smanjenja turističkog prometa što je dovelo do velikog porasta nezakonitih

postupaka poput krivolova. Iako su prognoze za turističku sezonu u parkovima bile loše, neki su od njih doživjeli gotovo 100 % povećanje broja posjetitelja u odnosu na očekivanja za to doba godine. Moguće objašnjenje za takav fenomen je to da se ljudi osjećaju sigurnije u prirodi na otvorenom. Zbog velikog broja posjetitelja pojedini parkovi su se susreli s problemom upravljanja posjetiteljima. Neki od problema bili su nezakoniti ulasci u parkove, prometne gužve na ulazima, velike količine otpada i problem gospodarenja istim. U parkovima su uvedene različite mjere kako bi se odgovorilo na ove izazove: ograničavanje broja soba unutar zatvorenih objekata (npr. restorani, centri za posjetitelje, toaleti), postavljanje brojača posjetitelja koji ulaze u park u parkovima koji nemaju naplatu ulaznica, ukidanje grupnih obilazaka uz stručno vođenje, pojačane mjere čišćenja i zbrinjavanja otpada, postavljanje sredstava za dezinfekciju i pleksiglasa na više mjesta u parku, uvođenje obaveznog beskontaktnog plaćanja itd. Iako je obrazovna aktivnost 2020. ukinuta u gotovo svim parkovima u svijetu, nekoliko njih je osmislio razne programe i mobilne aplikacije kako bi omogućili učenicima i studentima upoznavanje zaštićenih područja putem prezentacija i virtualnih šetnji.

3.2. Parkovi Hrvatske – odgovor na koronakrizu

Turizam je iznimno osjetljiva djelatnost koja teško podnosi krize na bilo kojem nivou. Zbog toga je Hrvatski sabor 2013. godine donio Strategiju razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020. godine, a sigurnost se u njoj spominje kao važan faktor kojim će Hrvatska privlačiti strane turiste dok se osobna sigurnost spominje kao jedna od prednosti hrvatske destinacije. Iako strategija vrijedi za sve subjekte u turizmu, zaštićena prirodna područja poput nacionalnih parkova i parkova prirode zahtijevaju detaljnije izrađenu strategiju koja se odnosi isključivo na prirodna područja, no takva nije postojala tako da su parkovi u koronakrizu ušli potpuno nespremni kao i većina svijeta. „Ograničenja fizičkih komunikacija ili povremeno i potpuno obustavljanje rada je značajno usporilo i otežalo provođenje stalnih aktivnosti na očuvanju, praćenju i provođenju mjera zaštite prirode. Mjere ograničenja su se mijenjale tijekom vremena pa su se tako i efekti pandemije na zaštićena područja mijenjali, vrlo često čineći cijelu situaciju još izazovnijom i kompleksnijom za uprave parkova (Parkovi Dinarida, 2021.)”. Što se tiče kriznih situacija u prošlosti, svi parkovi navode da se nikad nisu susreli s krizom kao što je ova izazvana virusom SARS-CoV-2. Djelatnici nekoliko parkova spominju gospodarsku krizu 2009. – 2011. godine kao kriznu situaciju sa sličnim posljedicama manjeg obima koja je također utjecala na poslovanje, a oporavak je također bio višegodišnji. Iz NP *Plitvička jezera* napominju da su Park zatvorili za vrijeme *lockdowna* što se nikad prije u povijesti od proglašenja parka 1949. nije dogodilo, čak ni za vrijeme Domovinskog rata kada je to područje bilo okupirano.

Kao krizne situacije lokalnog karaktera s kojima se suočavaju često parkovi navode poplave, požare, olujna nevremena, suše, nesretne slučajeve i nedopuštene radnje unutar zaštićenog područja, no nijedna od navedenih nije ugrozila funkcioniranje parka kao što je bio slučaj s koronakrizom. PP *Medvednica* kao najveću krizu s kojim su se susreli navodi olujno nevrijeme Teodor nakon kojeg je dva dana trajalo oslobađanje javnih prometnica od porušenih stabala, šuma se sanirala naredne tri godine, a posljedice se vide i danas.

Krajem siječnja 2020. godine u Hrvatskoj je aktiviran Krizni stožer Ministarstva zdravstva, dok je Nacionalni stožer civilne zaštite (u daljnjem tekstu NSCZ) Republike Hrvatske aktiviran u veljači. Isti je ubrzo uveo paket epidemioloških mjera kako bi se spriječilo širenje virusa COVID-19, a one koje se odnose na parkove su sljedeće:

Ograničenje broja posjetitelja koje se može postići tako da se na raspolaganje stavi onaj broj ulaznica koji odgovara najvećem broju posjetitelja koji mogu istodobno biti u parku, no u parkovima prirode i nacionalnim parkovima nije bilo tih ograničenja jer su ta područja izrazito velika i omogućuju veću raspršenost posjetitelja unutar parka.

Održavanje fizičkog razmaka od 1,5 metra tijekom boravka u parku ako je moguće, izuzev ako se radi o članovima iste obitelji.

Maske za lice su obavezne svim djelatnicima kao i svim posjetiteljima u parku. Prilikom interakcije s kupcem/posjetiteljem osoblje parkova treba koristiti masku za lice koja obavezno prekriva i nos i usta. Svima treba stalno biti na raspolaganju dezinfekcijsko sredstvo kojim će redovito dezinficirati ruke. Preporučuje se, ako je moguće, ugradnja zaštitnih pregrada na mjestu posluživanja, odnosno na blagajni, koja će fizički odvojiti blagajnika i kupca.

Treba poticati beskontaktno plaćanje bankovnim karticama ili kupnju online ulaznica za parkove koji imaju tu mogućnost.

Minimalni kontakt među djelatnicima različitih smjena – ako je moguće, treba organizirati rad dvokratno tako da između prve i druge smjene bude barem sat vremena razmaka što će se iskoristiti za čišćenje i dezinfekciju površina tijekom rutinskog čišćenja.

Higijena ruku i dezinfekcija dodirnih površina – potrebno je osigurati dezinfekcijsko sredstvo za ruke i obavijesti za kupce i kontinuirano provoditi dezinfekciju površina koje se često diraju. Na ulazu u trgovine ili druge objekte unutar nacionalnih parkova ili parkova prirode kupcima

treba biti osiguran dozator s dezinfekcijskim sredstvom za ruke i jasno istaknuta obavijest o obvezi dezinfekcije ruku pri ulasku.

Dnevno mjerenje tjelesne temperature osoblja treba se obavljati svakodnevno, prije dolaska na posao. Zaposlenici trebaju nadzirati svoje zdravstveno stanje mjerenjem vlastite tjelesne temperature. Ako je ona u jutarnjim satima viša od 37,2 °C, ako se osoba osjeća bolesno ili ima bilo koje znakove bolesti (odnosi se na sve simptome i znakove bolesti, ne samo na bolesti dišnih puteva), treba se javiti nadređenom i ne dolaziti na posao dok se telefonski ne javi liječniku obiteljske medicine.

Broj posjetitelja u restoranima i kafićima unutar parka potrebno je ograničiti tako da se poštuje fizički razmak od najmanje 1,5 metra među posjetiteljima, kako prilikom naručivanja, tako i prilikom sjedenja.

Sveobuhvatnost provođenja propisanih epidemioloških mjera unutar parkova vršena je i koordinirana dvosmjernom komunikacijom među mjerodavnim sudionicima – Ministarstvo unutarnjih poslova RH, NSCZ, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja. Sve navedene mjere, kao i ostali posebni uvjeti doneseni od strane NSCZ-a, imali su velik utjecaj na povećanje troškova i smanjenje prihoda. Na samom početku krize došlo je do nestašice dezinfekcijskih sredstava i kirurških maski za lice na tržištu kao i do problema s financiranjem zaštitne opreme zaposlenicima parkova. Iako su parkovi bili zatvoreni za posjetitelje od 21. ožujka do 11. svibnja 2020. godine, zaposlenici su nastavili obavljati svoje zadaće unutar parka. Obavljanje nužnih i neodgodivih poslova organiziralo se u dvije skupine (skupina A i skupina B) koje su neovisno jedna o drugoj osiguravale kontinuirano obavljanje poslova i izmjenjivale su se svaka dva tjedna, dok je dio djelatnika bio upućen na rad od kuće. Čuvari prirode nastavili su *monitoring* prirode u parkovima koji je u ovom slučaju bio olakšan zbog odsudnosti posjetitelja. Svi parkovi su na samom početku koronakrize oformili interni stožer civilne zaštite koji je donio niz mjera za sigurniji i produktivniji nastavak poslovanja. Svaki park je imenovao koordinatora za zaštitu od bolesti COVID-19 koji je uz svoj dosadašnji posao slijedio i implementirao preporuke NSCZ-e na područje parka.

4. Struktura i broj posjetitelja u parkovima 2020.

Zbog izvanrednih okolnosti uzrokovanih epidemijom i preporuka za prevenciju prenošenja bolesti, nacionalni parkovi i parkovi prirode pretrpjeli su značajne financijske gubitke zbog

smanjenja broja posjetitelja. Neka područja uspjela su nadoknaditi gubitke prihodima od domaćih posjetitelja koji su posjećivali parkove zbog ukidanja mjera i nemogućnosti putovanja u inozemstvo. Međutim, brojna manja zaštićena područja ostala su bez većeg dijela planiranog godišnjeg prihoda zbog otkazivanja grupnih posjeta uz stručno vođenje. Planovi upravljanja i planirani godišnji program su usprkos pandemiji u najvećoj mjeri provedeni u svim parkovima. Određene aktivnosti su odrađene u manjem opsegu nego što je bilo planirano, no neke su poput edukativnih programa i manifestacija u potpunosti otkazani. Parkovi Hrvatske osmislili su specijalne pakete obiteljskih ulaznica kao dio zajedničke promotivne akcije za ulaznice nacionalnih parkova i parkova prirode nakon ponovnog otvaranja. Parkovi su također sudjelovali u akcijskim programima *Vikend u prirodi* i *Tjedan odmora vrijedan*, koji su se provodili od 16. do 25. listopada 2020., a koje organiziraju Ministarstvo turizma i Hrvatska turistička zajednica. Cilj programa je poticanje građana Republike Hrvatske na upoznavanje i posjećivanje različitih dijelova Hrvatske uz povoljnije cijene za brojne turističke proizvode, od smještaja, prijevoza i razgledanja znamenitosti pa sve do ugostiteljskih usluga i različitih doživljaja. Nastavno na dobre rezultate akcije *Tjedan odmora vrijedan* 1. listopada 2021. počela je akcija *Mjesec hrvatskog turizma* pomoću koje je domaćim i stranim gostima omogućeno uživanje u turističkom smještaju, atrakcijama i restoranima diljem Hrvatske po minimalno 35 % nižim cijenama od onih u špici turističke sezone. Cilj ove akcije je produljenje turističke sezone na rujan i listopad, ali i privlačenje domaćih posjetitelja u one turističke lokalitete koji su manje poznati i posjećeni. Od ponedjeljka, 21. prosinca 2020., u svim Parkovima Hrvatske dostupna je e-Dječja kartica *Mudrica* kao novi projekt Središnjeg državnog ureda za demografiju i mlade koja je zapravo aplikacija za mobilne uređaje (iOS i Android), namijenjena roditeljima, a njezino korištenje omogućava pogodnosti ili popuste na robe ili usluge u parkovima Hrvatske. Aplikacije je dostupna od 1. siječnja 2021., ali njezini kapaciteti i stupanj korištenja zasad nisu poznati.

4.1. Posjetitelji i zarada od ulaznica – usporedni podaci

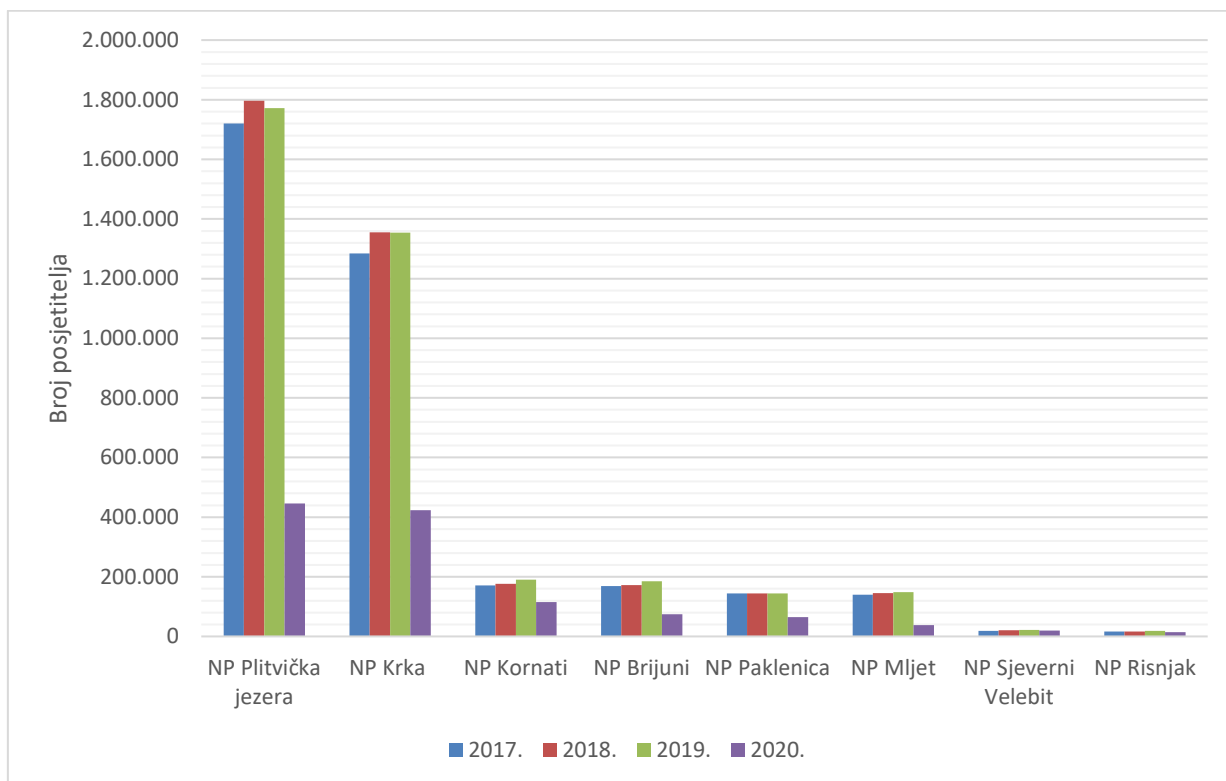
Parkove Hrvatske je u 2020. posjetilo sveukupno 1 193 898 posjetitelja što je za 69 % manje nego rekordne 2019. kada je parkove posjetilo 3 835 895 posjetitelja. Najveći broj posjetitelja odnosi se na NP *Plitvička jezera* (445 841) i NP *Krka* (423 010). Gotovo svi parkovi u 2020. bilježe pad broja dolazaka stranih posjetitelja, ali je i broj dolazaka domaćih posjetitelja također smanjen. Ukupni postotak domaćih posjetitelja u odnosu na strane posjetitelje je u porastu ako taj segment usporedimo s prethodnim godinama. U Tablici 2. primjećuje se porast broja posjetitelja u 2021. u odnosu na prethodnu godinu što upućuje na postepeni oporavak turizma

u zaštićenim područjima, ali i na oporavak turističkog sektora općenito. Iako te brojke još nisu došle do onih rekordnih iz 2019. godine, zaposlenici parkova vjeruju da će se epidemiološka situacija stabilizirati što će omogućiti porast broja posjetitelja do broja kakav je bio prije početka koronakrize. Glavni dokaz tomu je NP *Sjeverni Velebit* koji je 2021. imao 23 007 posjetitelja što je za 6 % više nego rekordne 2019. godine, a 15 % više nego 2020. godine.

Tablica 2. Broj posjetitelja u nacionalnim parkovima od 2017. do 2021. godine.

	Broj posjetitelja				
	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
NP Plitvička jezera	1 720 331	1 796 670	1 771 523	445 841	804 800
NP Krka	1 284 723	1 354 802	1 354 725	423 010	733 824
NP Kornati	170 893	176 837	190 409	115 000	-
NP Brijuni	168 523	171 794	185 002	74 132	165 140
NP Paklenica	144 032	144 557	144 681	64 396	109 166
NP Mljet	140 329	145 751	148 395	37 844	90 642
NP Sjeverni Velebit	18 745	21 235	21 634	19 691	23 007
NP Risnjak	16 575	16 835	18 934	13 984	20 333

Izvor: Prikupila autorica metodom intervjua.

Slika 5. Grafički prikaz kretanja broja posjetitelja u nacionalnim parkovima od 2017. do 2020. godine.

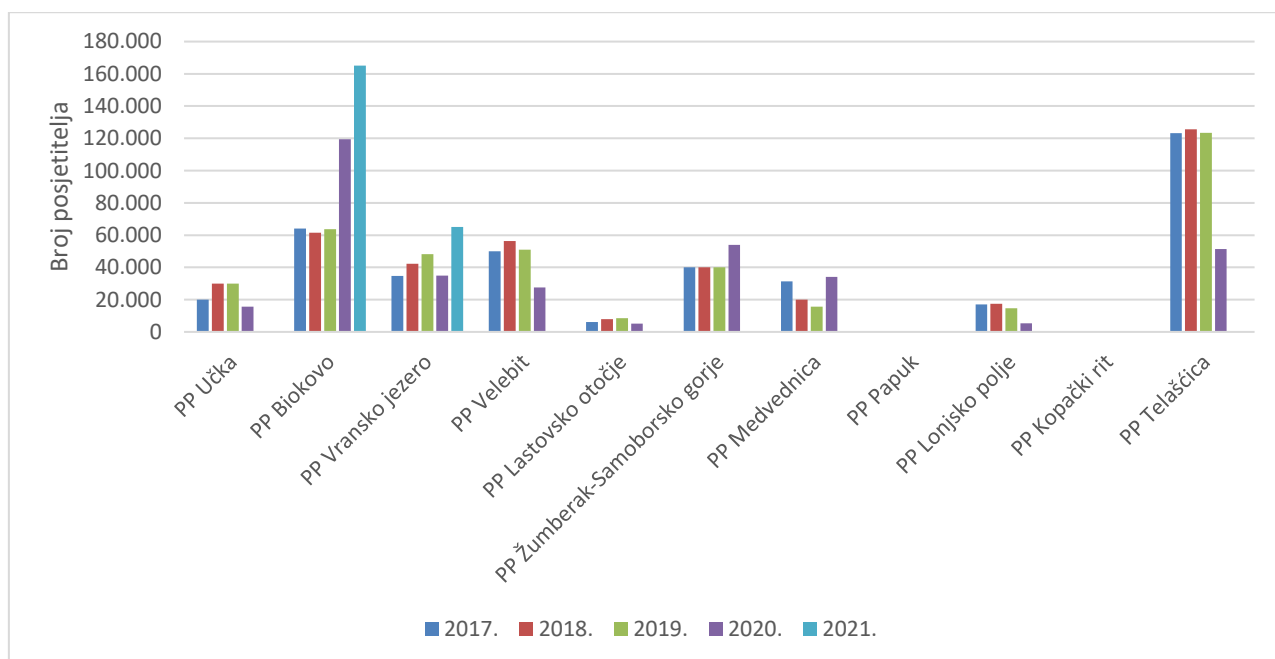
Izvor: Prikupila autorica metodom intervjua.

S obzirom na to da većina parkova prirode (Medvednica, Sjeverni Velebit, Papuk, Učka i Žumberak – Samoborsko gorje) ne naplaćuju ulaznice turistima i drugim posjetiteljima na veći dio svoga parka, već naplaćuju ulaznice samo na pojedine lokalitete u parku, nije moguće odrediti točan stupanj posjećenosti u tim zaštićenim područjima. Tako primjerice u tablici za PP *Medvednica* prikazani su podaci za one lokalitete koje unutar parka naplaćuju, dok je stvarni broj posjetitelja u 2020. po procjenama zaposlenika parkova znatno viši. U prijašnjim godinama najveći broj posjetitelja imao je PP *Telašćica*, no PP *Biokovo* je 2019. otvaranjem svoje atrakcije *Skywalk* imao gotovo stopostotni porast broja posjetitelja, a taj se trend nastavio 2021. tako da je PP *Biokovo* trenutno najposjećeniji park prirode koji naplaćuje ulaznice. Prema službenim podacima, parkove prirode je 2020. posjetilo oko 411 000 posjetitelja što je za 16 % manje nego prethodne godine. Neslužbene brojke posjetitelja koje uključuju ostale turističke i rekreacijske aktivnosti kod kojih nema naplate ulaznica su znatno više. Od 11 promatranih parkova samo su PP *Medvednica*, PP *Biokovo* i PP *Žumberak – Samoborsko gorje* imali povećanje broja posjetitelja prema broju službeno prodanih ulaznica ili prema službenom praćenju broja posjetitelja.

Tablica 3. Broj posjetitelja u parkovima prirode od 2017. do 2021. godine.

Broja posjetitelja					
	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
PP Učka	20 000	30 000	30 000	15 605	-
PP Biokovo	64 130	61 487	63 741	119 465	165 000
PP Vransko jezero	34 613	42 256	48 199	34 818	65 155
PP Velebit	49 889	56 319	50 904	27 486	-
PP Lastovsko otočje	6 198	7 946	8 581	5 086	-
PP Žumberak – Samoborsko gorje	40 000	40 000	40 000	54 000	-
PP Medvednica	31 343	20 081	15 666	34 020	-
PP Papuk	7 470	5 205	52 359	45 813	64 290
PP Lonjsko polje	17 000	17 500	14 729	5 371	-
PP Kopački rit	37 062	40 252	42 238	18 414	38 942
PP Telašćica	123 211	125 618	123 386	51 313	-

Izvor: Prikupila autorica metodom intervjua.

Slika 6. Grafički prikaz kretanja broja posjetitelja u nacionalnim parkovima od 2017. do 2021. godine.

Izvor: Prikupila autorica metodom intervjua.

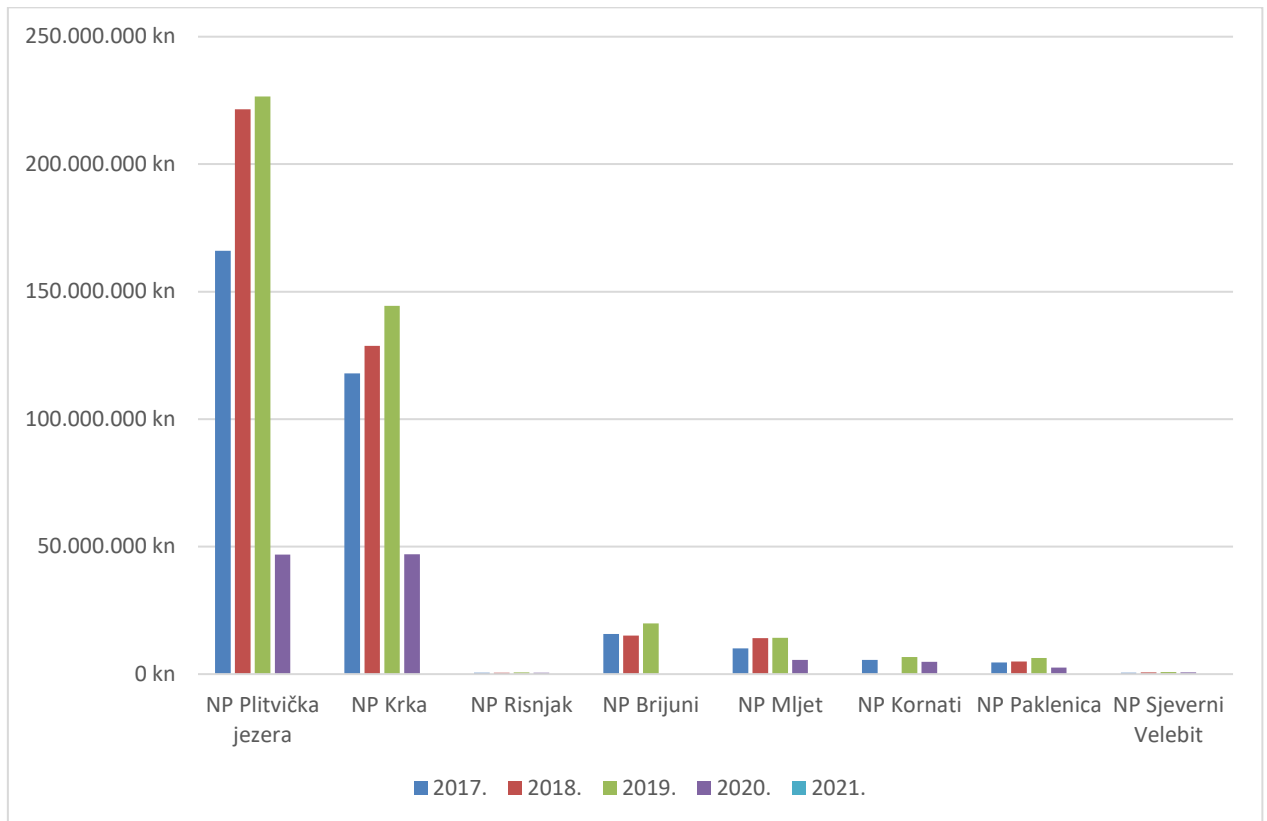
Nacionalni parkovi su 2020. od prodaje ulaznica zaradili 117 585 927 kuna, odnosno 72 % manje nego rekordne 2019. kada su zaradili 419 631 886 kuna. Najveći pad prihoda od prodaje ulaznica ima NP *Plitvička jezera* i to za 80 % u odnosu na prethodnu godinu. Najmanji pad prihoda od prodanih ulaznica imaju NP *Risnjak* (21 %) i NP *Sjeverni Velebit* (24 %) što je razumljivo ako se pogleda kretanje broja posjetitelja i zarada od prodaje ulaznica prijašnjih

godina koji su znatno manji nego u ostalim parkovima. Treba napomenuti da NP *Krka* i NP *Plitvička jezera* nisu korisnici državnog proračuna, već samostalno nastupaju na tržištu i sve svoje prihode ostvaruju sami, stoga koronakriza je imala izrazitiji negativni utjecaj na poslovanje nego što je to kod drugih parkova koji su korisnici državnog proračuna. Iako većina zaposlenika u intervjuu nije podijelila iznose proračunskih sredstava iz državne blagajne, neki parkovi su potvrdili da su ona ostala ista kao i prijašnjih godina ili su neznatno smanjena. U 2021. došlo je do gotovog potpunog financijskog oporavka u NP *Risnjak* i NP *Brijuni* koji su zamalo dostigli rekordnu zaradu od prodaje ulaznica iz 2019. godine. Za ostale parkove ne postoje informacije vezane za zaradu od prodaje ulaznica jer godišnja financijska izvješća za 2021. nisu bila izrađena do vremena predaje rada.

Tablica 4. Zarada od prodaje ulaznica u nacionalnim parkovima od 2017. do 2020. godine.

	Zarada od prodaje ulaznica (u kunama)				
	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
NP Plitvička jezera	165 975 758	221 519 616	226 524 994	46 933 400	107 017 705
NP Krka	117 908 530	128 804 624	144 392 673	47 056 900	-
NP Risnjak	598 550	617 185	698 170	552 375	619 303
NP Brijuni	15 688 801	15 058 706	19 950 355	9 460 230	19 206 170
NP Mljet	10 084 065	14 107 439	14 214 950	5 592 681	-
NP Kornati	5 571 049	-	6 767 560	4 775 650	-
NP Paklenica	4 540 346	5 002 373	6 334 564	2 565 421	-
NP Sjeverni Velebit	513 139	738 000	748 620	649 270	-

Izvor: Prikupila autorica metodom intervjua.

Slika 7. Grafički prikaz kretanja zarade od prodanih ulaznica u nacionalnim parkovima od 2017. do 2021. godine.

Izvor: Prikupila autorica metodom intervjua.

Parkovi prirode su u 2020. od prodaje ulaznica ukupno zaradili 9 871 488 kuna što je pad u odnosu na 2019. za samo 7,5 %. Pad zarade je evidentan u većini parkova, najviše u Parku prirode *Telašćica* koji je 2020. imao 40 % smanjenje prihoda od prodaje ulaznica u odnosu na prethodnu godinu. Porast prihoda od prodaje ulaznica bilježi Park prirode *Lonjsko polje*, no sugovornici u intervjuu nisu znali navesti razloge tog povećanja, te Park prirode *Biokovo* koji je otvorenjem nove atrakcije vidikovca Nebeska šetnica – *Skywalk* Biokovo ostvario stopostotni porast zarade od prodaje ulaznica. Iako godišnja izvješća pojedinih parkova za 2021. nisu bila dostupna do završetka pisanja ovog rada, ona koja su bili dostupna ukazuju na potpuni oporavak parkova u posjetiteljskom i financijskom smislu.

Tablica 5. Zarada od prodaje ulaznica u parkovima prirode od 2017. do 2020. godine.

	Zarada od prodaje ulaznica (u kunama)				
	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
PP Učka	-	-	-	-	-
PP Velebit	478 604	564 184	448 624	361 600	501 812
PP Biokovo	2 181 754	2 219 369	2 188 910	4 131 441	-
PP Lastovsko otočje	865 080	1 466 215	1 796 110	1 415 085	-
PP Žumberak - Samoborsko gorje	-	-	-	-	-
PP Medvednica	-	-	243 114	97 699	268 910
PP Papuk	139 400	380 092	488 234	351 808	598 217
PP Lonjsko polje	73 000	51 000	67 000	88 000	-
PP Vransko jezero	485 591	573 062	555 688	467 088	919 681
PP Kopački rit	56 792	21 444	21 950	8 068	17 933
PP Telašćica	4 640 599	5 517 077	4 860 511	2 950 699	-

Izvor: Prikupio autor metodom intervjua.

4.2. Posjetitelji i prihodi od ulaznica po pojedinim parkovima

U Hrvatskoj trenutno postoji 8 nacionalnih parkova i 11 parkova prirode koji svojim ljepotama, značajkama, ali i načinom poslovanja uvjetuju broj i tip posjetitelja. Najviše turističkih kretanja u Hrvatskoj odvija se unutar ljetne sezone od svibnja do listopada. Primijećeno je kako u svibnju i lipnju te u rujnu parkove najviše posjećuju školske grupe, dok u ljetnom periodu uglavnom prevladavaju individualni posjeti stranih posjetitelja. U 2020. školske grupe su gotovo u potpunosti izostale, dok su grupni posjeti stranih posjetitelja bili svedeni na minimum. Najbrojniji strani posjetitelji godinama zaredom su Nijemci, Slovenci, Austrijanci, Poljaci i Česi koji u sklopu svojih ljetovanja u Hrvatskoj često obilaze zaštićena prirodna područja, stoga ne čudi da su i u parkovima navedeni posjetitelji najbrojniji.

NP Brijuni

NP *Brijune* je u 2020. posjetilo 168 523 posjetitelja što je za 60 % manje nego rekordne 2019., dok je zarada parka od prodaje ulaznica bila manja za 10 milijuna kuna što je više od 50 % u odnosu na prethodnu godinu. Evidenciju posjetitelja prema državi iz koje dolaze Nacionalni park vodi od 2019., ali od proglašenja parka 1983. do danas najveći broj posjetitelja je uvijek bio iz Hrvatske. U 2019. na drugom mjestu bili su Nijemci, zatim Austrijanci, Talijani, Slovenci, Britanci, Nizozemci i Francuzi. U 2020. na drugom mjestu su također Nijemci, zatim Slovenci, Talijani, Srbi i Česi. Britanci, Nizozemci i Francuzi su 2020. izostali zbog ukidanja brojnih avionskih linija, ali i strogih epidemioloških mjera koje su bile na snazi u tim zemljama. Najveći broj posjetitelja na otoke je dolazilo vikendom, a najmanje početkom tjedna i taj

segment nije se promijenio u vrijeme koronakrize. Zbog uvođenja zabrane grupnih okupljanja park 2020. nije imao niti jednu školsku ekskurziju po kojima je inače poznat iako iz uprave parka navode da se taj segment posjećivanja donekle poboljšalo 2021. Kako bi poticali individualne dolaske i dolaske manjih obiteljskih grupa, park je osmislio novu aplikaciju *Brijuni pocket guide* koja olakšava individualnim posjetiteljima snalaženje u parku. U pokušaju ponovnog privlačenja turista park je imao akcijske cijene ulaznica gotovo cijele godine osim u razdoblju od sredine srpnja do sredine rujna. Park je 2021. uveo obavezne COVID-potvrde svim posjetiteljima starijim od 16 godina i tako postao jedini park u Hrvatskoj u kojem su one potrebne.

NP Kornati

NP *Kornate* 2020. posjetilo je oko 115 000 posjetitelja što je za 40 % manje nego prethodne godine. Zarada od prodaje ulaznica također je drastično pala sa 6 767 560 kn u 2019. na 4 775 650 kn u 2020. Park zbog svog položaja i reljefa nije poticao individualne posjete kao drugi parkovi, nego je održavao dotadašnje grupne posjete u manjem obimu. Najviše posjetitelja u 2020. u park je došlo izletničkim brodovima koji organiziraju izlete u nacionalni park, a slijede registrirane ronilačke firme koje organiziraju ronjenje za posjetitelje. Broj posjetitelja u parku je procijenjeni broj jer ulaznice se prodaju po duljini plovila, a ne po broju osoba, te ovisno o duljini plovila izračunava se približan broj posjetitelja.

NP Krka

NP *Krka* 2020. posjetilo je 423 010 posjetitelja što je za 60 % manje nego prethodne godine. Zarada od prodaje ulaznica umanjena je za 931 715 kuna što je parku zadalo značajne financijske probleme jer park nije primatelj vladinih prihoda iz nadležnog proračuna. Stoga, sva su financijska sredstva koja su do sada bila uložena u oglašavanje putem medija, modernizaciju infrastrukture i slično sada bila prenamijenjena u hladni pogon parka. Bogati kulturni programi koji su se odvijali u parku prethodnih godina modificirani su i prilagođeni situaciji. Neki od njih održani su u nešto drugačijem obliku ili u manjem opsegu ili pak uopće nisu održani. Edukativne radionice za djecu preselile su se u digitalni prostor, dok su grupni posjeti školaraca i studenata u potpunosti obustavljeni. Zbog epidemiološke situacije radilo se isključivo o individualnim posjetima. Statistički podaci prikupljeni prethodnih godina pokazuju da je broj posjetitelja veći tijekom tjedna nego tijekom vikenda kada je klasična izmjena turista u državi. Nakon prvog zatvaranja 2020. NP *Krka* otvorio je svoja vrata promotivnim cijenama ulaznica. U želji da park bude dostupniji prvenstveno domaćim

posjetiteljima od 11. svibnja do 18. lipnja 2020. promotivna cijena ulaznica iznosila je 50 kuna za odrasle te 25 kuna za djecu i mlade od 7 do 18 godina. U svibnju je provedena akcija *Go and walk* u sklopu koje su posjetitelji koji su odlučili pješice ući u park ostvarili ulaz na Skradinski buk za 80 kuna. Lipanjskom akcijom omogućeno je upoznavanje cijelog srednjeg i gornjeg toka Krke uz kupljenu ulaznicu za lokalitet Roški slap po cijeni od 100 kn. U cilju zaštite vodenog ekosustava, sedrenih barijera kao temeljnog fenomena, ali i zbog sigurnosti posjetitelja, kupanje u NP *Krka* od 2021. više nije moguće.

Tablica 6. Posjetitelji NP *Krka* prema državi iz koje dolaze od 2017. do 2020. godine rangirani po zastupljenosti.

	2017.		2018.		2019.		2020.	
	Broj posjetitelja	Rang	Broj posjetitelja	Rang	Broj posjetitelja	Rang	Broj posjetitelja	Rang
Njemačka	382 433	1.	336 030	1.	264 723	1.	123 275	1.
Poljska	160 317	2.	127 417	3.	81 909	3.	87 097	3.
Hrvatska	88 896	4.	152 209	2.	218 355	2.	91 797	2.
Francuska	111 293	3.	90 974	4.	76 300	4.	24 606	4.
UK	75 473	5.	50 790	6.	48 380	6.	10 397	6.
Italija	49 539	6.	62 519	5.	67 053	5.	9 224	7.
Češka	25 674	7.	20 237	7.	11 694	7.	14 013	5.
Ostale države	391 098	-	514 626	-	586 311	-	62 603	-
Ukupno	1 284 723	-	1 354 802	-	1 354 725	-	423101	-

Izvor: Prikupila autorica metodom intervjua.

Nacionalni park je 2020. posjetilo najviše turista iz Njemačke, njih 123 275, slijede domaći posjetitelji i turisti iz Poljske (vidi Tablicu 6.). U 2020. drastično je pao broj posjetitelja iz Francuske, Velike Britanije i Italije u odnosu na prethodne godine, najvjerojatnije zbog nemogućnosti međunarodnih putovanja, ali i poticanja domaćeg turizma u navedenim zemljama. Iako je prijašnjih godina najviše bilo odraslih posjetitelja i obitelji s djecom, park je posebno pogodilo ukidanje grupnih posjeta školaraca i studenata 2020., ali iz uprave parka navode da se već u početku 2021. godine ta situacija znatno popravila.

Tablica 7. Struktura posjetitelja prema dobnim skupinama u NP *Krka* od 2017. do 2020. godine.

	2017.	2018.	2019.	2020.
Odrasli	943 311	1 070 266	1 073 594	319 152
Djeca	246 200	251 479	246 648	95 871
Studenti	95 212	33 057	34 483	7 987
Ukupno	1 284 723	1 354 802	1 354 725	423 101

Izvor: Prikupila autorica metodom intervjua.

NP *Mljet*

Sezona u NP-u *Mljet* uglavnom počinje početkom travnja i traje do kraja listopada, a najveći broj posjetitelja je svake godine u srpnju i kolovožu. Nacionalni park je 2020. godine imao 37 844 posjetitelja što je smanjenje za 75 % u odnosu na prethodnu godinu u kojoj je bilo 148 395 posjetitelja. To je utjecalo na zaradu od prodaje ulaznica koja je pala za 8 622 269 kuna u odnosu na 2019. godinu. NP *Mljet* je u razdoblju 15. 5. – 31. 5. 2021. imao promotivne cijene ulaznica i to 50 kuna za odrasle i 30 kuna za djecu i studente. Kupnjom ulaznice preko *webshopa* posjetitelji su ostvarili dodatan popust na ulaznice i one su koštale 40 kuna za odrasle i 20 kuna za djecu. Ulaz za djecu ispod 7 godina je i dalje ostao besplatan. Ulaznica uključuje posjet svim kopnenim lokalitetima, vožnju brodom po Velikom jezeru i posjet otoku Sv. Marija. Posjetitelji u NP-u *Mljet* najviše dolaze početkom tjedna, od ponedjeljka do srijede, to se nije promijenilo u razdoblju koronakrize. Park je 2020. posjetilo najviše domaćih posjetitelja, njih 6 757 što je više nego ikad u povijesti. Postotak hrvatskih državljana u nacionalnom parku bio je veći tijekom svibnja i lipnja kad su granice RH bile zatvorene. Od stranih posjetitelja najviše je bilo Francuza i Slovenaca, ali u manjem broju nego prijašnjih godina. Razlog tomu je što Francuzi i Slovenci u Dalmaciji imaju vlastite nekretnine u koje redovito dolaze na ljetovanje, a 2020. nije bila iznimka. Najveće odstupanje broja dolazaka stranih posjetitelja u odnosu na prošle godine imaju Britanci, Amerikanci i Španjolci koji su 2020. slabije posjećivali park zbog ukidanja brojnih avionskih linija u dubrovačkoj zračnoj luci. U Tablici 8. primjećuje se veća zainteresiranost za park kod posjetitelja iz Češke i Poljske koji su 2020. u svim parkovima bili, statistički gledano, češći gosti nego prijašnjih godina i to najvjerojatnije zbog nešto blažih epidemioloških mjera koje su tada bile na snazi u tim zemljama.

Tablica 8. Posjetitelji NP *Mljet* prema državi iz koje dolaze od 2017. do 2020. godine rangirani po zastupljenosti.

	2017.		2018.		2019.		2020.	
	Broj posjetitelja	Rang	Broj posjetitelja	Rang	Broj posjetitelja	Rang	Broj posjetitelja	Rang
Francuska	4 998	1.	5 466	1.	6 729	1.	2 234	2.
Hrvatska	4 139	2.	4 137	3.	4 505	2.	6 757	1.
UK	3 699	3.	4 400	2.	4 243	4.	545	7.
Slovenija	2 376	4.	2 457	4.	2 408	3.	1 393	3.
Njemačka	2 094	5.	2 361	5.	2 134	5.	835	4.
Italija	1 666	6.	1 808	6.	1 740	6.	344	9.
SAD	1 231	7.	1 341	7.	1 329	7.	183	10.
BiH	907	8.	808	11.	763	9.	445	8.
Španjolska	904	9.	1 050	8.	1 087	8.	156	11.
Češka	866	10.	882	9.	751	10.	578	6.
Poljska	715	11.	869	10.	700	12.	641	5.
Nizozemska	654	12.	755	12.	734	11.	143	12.
Ukupno	140 329	-	145 751	-	148 395	-	37 844	-

Izvor: Prikupila autorica metodom intervjua.

NP Paklenica

Nacionalni park *Paklenica* je kao i svi ostali parkovi u Hrvatskoj 2020. bilježio značajan pad posjećenosti i u skladu s time pad prihoda od prodanih ulaznica. Javna ustanova NP-a *Paklenica* je u prvoj pandemijskoj godini imala 64 396 posjetitelja što je za 55 % manje nego rekordne 2019. godine. Najviše stranih posjetitelja došlo je iz Njemačke, potom Francuske, Nizozemske i Italije, dok je porast postotka domaćih posjetitelja zabilježen u predsezoni i postsezoni, posebno iz Zadarske županije i Grada Zagreba. Iako je i 2020. broj stranih posjetitelja bio veći od broja domaćih, znatne su razlike u postocima jer je u proteklim godinama bilo oko 85 % stranih i 15 % domaćih posjetitelja, dok se 2020. broj domaćih posjetitelja popeo na gotovo 40 %, a postotak stranih posjetitelja smanjio na 60 %. Cijene ulaznica u parku su tijekom cijele godine ostale iste. U 2020. godini je organizirano tradicionalno obilježavanje Dana parka, fokusirano na individualne posjetitelje. U 2021. je organiziran Dan otvorenih vrata u špilji Manita peć koji je ujedno i obiteljski dan u NP-u *Paklenica*, a tradicionalno se organizira na Uskrsni ponedjeljak. Osim toga, 2021. obilježen je i Dan parka. Za penjačku populaciju je

organiziran penjački maraton *Paklenica from dawn to dusk* koji je inače programska jedinica Međunarodnog susreta penjača u NP-u *Paklenica*. Podaci za 2021. su pozitivni za nacionalni park zbog povećanja posjetitelja na 109 116. Iako to nije ni blizu broju od 140 000 posjetitelja koliko je park imao 2017., 2018. i 2019., no pozitivne promjene su vidljive.

Tablica 9. Broj i udio stranih i domaćih posjetitelja u NP-u *Paklenica* od 2017. do 2021.

	2017.		2018.		2019.		2020.		2021.	
	Broj posjetitelja	%	Broj posjetitelja	%	Broj posjetitelja	%	Broj posjetitelja	%	Broj posjetitelja	%
Strani turisti	126 575	87,88	125 140	86,57	123 936	85,66	44 465	60,05	83 504	76,5
Domaći turisti	17 457	12,12	19 417	13,43	20 745	14,34	19 931	39,95	25 662	23,5
Ukupno	144 032	-	144 557	-	144 681	-	64 396	-	109 116	-

Izvor: Prikupila autorica metodom intervjua.

NP Plitvička jezera

Nacionalni park *Plitvička jezera* najstariji je i najposjećeniji park u Hrvatskoj koji je u prijašnjim godinama posjećivalo oko 1 700 000 turista godišnje. Ta brojka je drastično smanjena 2020. kada je park posjetilo 445 841 posjetitelja što predstavlja pad od 75 %, dok su prihodi od ulaznica smanjeni za 80 % u odnosu na prethodnu godinu. Iako je park u sezoni 2020. posjetilo više stranih posjetitelja (Nijemci, Mađari, Poljaci, Česi, Slovaci, Slovenci, Austrijanci), u predsezoni su domaći posjetitelji bili najmnogobrojniji. Turisti emitivnih tržišta Dalekog istoka, koji su godina unazad bilježili porast udjela posjetitelja, u 2020. imali su minimalan udio među posjetiteljima. Posjećivanje parka je izrazito sezonalno, s najvećim intenzitetom posjećenosti u srpnju i kolovozu, a park je najposjećeniji vikendom kada se ljudi vraćaju ili odlaze na ljetovanje jer su Plitvička jezera usputna destinacija velikom broju posjetitelja iz Srednje Europe koji u Hrvatsku dolaze automobilom, tj. prolaze kroz autocestu A1 uz koju je nacionalni park smješten. Iako je park poznat po svojim grupnim izletima školske djece i posjetitelja iz udaljenijih regija svijeta, grupni segment posjećivanja je 2020. gotovo u potpunosti izostao i činio je samo 5 % turističkog prometa unutar parka. U prethodnim godinama omjer grupnog i individualnog segmenta iznosio je 34 % : 66 %. Park je 2019. uveo *online* sustav rezervacije i kupovine ulaznica koji se u 2020. pokazao kao vrlo koristan jer je omogućio ravnomjerniji raspored posjetitelja po stazama parka i manje gužve na pojedinim atrakcijama. U predsezoni i posezoni park je nudio promotivne cijene ulaznica kao i znatna sniženja aranžmana hotelijersko-ugostiteljske ponude. Nacionalni park je u 2021. primio 804

800 posjetitelja što je gotovo duplo više nego 2020. godine, ali i 55 % manje nego rekordne 2019. što znači da se park još nije u potpunosti oporavio od posljedica koronakrize.

NP Risnjak

Nacionalni park *Risnjak* je 2020. godine imao 13 984 posjetitelja što je za 26 % manje nego 2019. kada je imao 18 934 posjetitelja. Osim pada broja posjetitelja Risnjaku je pala i zarada od prodaje ulaznica 2020. za 21 % u odnosu na 2019. godinu. U pokušaju ponovnog privlačenja turista marketinške aktivnosti orijentirane su na domaće tržište. Domaćih turista je u Nacionalnom parku *Risnjak* oduvijek bilo više nego stranih, a 2020. ti su postoci porasli jer je park primio više od 80 % domaćih posjetitelja, a najviše njih došlo je iz Zagrebačke, Međimurske, Primorsko-goranske i Splitsko-dalmatinske županije te Grada Zagreba, dok je stranih posjetitelja bilo 20 % manje nego prethodne godine. U vrijeme sezone svi dani u tjednu bili su jednako posjećeni što je dakako ovisilo i o vremenskim uvjetima, dok van sezone vikendi su bili najposjećeniji. Park je po izlasku iz *lockdowna* zadržao iste cijene ulaznica, ali je također sudjelovao u akcijama koje je održavala Hrvatska turistička zajednica. Od stranih posjetitelja u 2020. najviše je bilo Nijemaca i Slovenaca, a potom Francuza, dok je 2019. u parku bilo znatno više Francuza i stanovnika zemalja Beneluksa nego 2020. godine. Iste godine zabilježen je veći postotak posjetitelja iz Češke, Poljske i Slovačke koji su u park dolazili na jednodnevne izlete u sklopu svog boravka na godišnjem odmoru na Jadranu.

Tablica 10. Strani posjetitelji NP *Risnjak* prema državi iz koje dolaze od 2017. do 2020. godine rangirani po zastupljenosti.

	2017.	2018.	2019.	2020.
Njemačka	1.	1.	1.	1.
Francuska	2.	2.	2.	3.
Nizozemska	3.	3.	3.	-
Slovenija	-	-	4.	2.
Italija	5.	5.	6.	-
Belgija	4.	4.	5.	4.

Izvor: Izradila autorica metodom intervjua.

Tablica 11. Udio stranih i domaćih posjetitelja u NP *Risnjak* od 2017. do 2020. godine.

	2017.	2018.	2019.	2020.
Strani turisti	41,8 %	32,7 %	40,5 %	19,6 %
Domaći turisti	58,2 %	67,3 %	59,5 %	80,4 %

Izvor: Izradila autorica metodom intervjua.

NP Sjeverni Velebit

Nacionalni park *Sjeverni Velebit* 2020. posjetilo je 19 691 posjetitelja što je samo za oko 1 000 osoba manje nego rekordne 2019. godine. Sukladno s time, park bilježi manju zaradu od prodaje ulaznica za 13 % u odnosu na prijašnju godinu. Nijemci su od otvaranja parka 1999. godine bili najčešći posjetitelji s udjelom od oko 40 %, slijede Slovenci, Česi, Poljaci, Francuzi itd. Ipak, 2020. došlo je do promjena u strukturi posjetitelja jer je pao udio posjetitelja iz Francuske, Ujedinjenog Kraljevstva, Italije i Belgije, dok je porastao udio posjetitelja iz Češke i Poljske. Razlozi takvoj promjeni slični su kao i u ostalim nacionalnim parkovima, a to su ukidanje avionskih linija, više dolazaka stranih posjetitelja u čijim su zemljama epidemiološke mjere blaže i zdravstvena situacija bolja te individualni dolasci na Jadran osobnim automobilom. Park je 2020. posjetilo tri puta više domaćih nego stranih turista dok je u prijašnje godinama udio stranih i domaćih posjetitelja bio 2 naprema 3 (Tablica 13). Posjetiteljski i informativni centar *Kuća Velebita* je kao nova atrakcija do 2020. bilježio brz rast broja posjetitelja, najviše školaraca koji su dolazila na edukativne izlete, no propisivanjem mjera o zabrani okupljanja većeg broja ljudi smanjen je i broj posjetitelja u centru. Iz parka navode da se situacija s posjetiteljima u Kući Velebita značajno promijenila u 2021. i centar je cijele godine provodio školske edukativne programe, dok u 2020. nije bio proveden ni jedan.

Tablica 12. Broj stranih i domaćih posjetitelja u NP *Sjeverni Velebit* od 2017. do 2020. godine.

	2017.	2018.	2019.	2020.
Strani turisti	7 190	7 702	8 227	4 501
Domaći turisti	11 555	13 533	13 407	15 190
Ukupno	18 745	21 235	21 634	19 691

Izvor: Izradila autorica metodom intervjua.

Tablica 13. Udio zemalja iz kojih dolaze strani posjetitelji u NP *Sjeverni Velebit* od 2017. do 2020. godine rangirani po zastupljenosti.

	2017.		2018.		2019.		2020.	
	Rang	%	Rang	%	Rang	%	Rang	%
Njemačka	1.	46,51	1.	47,90	1.	40,28	1.	37,81
Francuska	2.	10,75	2.	8,22	2.	8,82	5.	4,94
Slovenija	3.	5,99	3.	7,71	3.	8,23	3.	15,62

Češka	4.	5,47	4.	5,56	4.	6,89	2.	21,39
Italija	5.	4,6	6.	2,92	6.	3,76	-	-
Nizozemska	6.	4,45	5.	4,44	5.	6,62	8.	2,75
Mađarska	7.	2,71	-	-	7.	3,29	7.	3,19
UK	8.	2,7	10.	2,03	10.	2,67	-	-
Belgija	9.	2,23	8.	2,56	-	-	6.	3,26
Poljska	10.	2,71	9.	2,06	9.	2,77	4.	7,48
Austrija	-	-	7.	2,91	8.	3,15	9.	2,22

Izvor: Izradila autorica metodom intervjua.

PP Biokovo

PP *Biokovo* je 2020. posjetilo 119 465 posjetitelja što je za 46 % više nego 2019. godine. Razlog je tomu otvorenje nove atrakcije *Skywalk* koja je oborila sve rekorde posjećenosti i tako je PP *Biokovo* i PP zapravo jedini parkovi u Hrvatskoj koji bilježili porast broja posjetitelja kao i rast prihoda od prodaje ulaznica u 2020.. Zbog iznimno velike posjećenosti, ali i povećanja obujma posla, park je povećao cijene ulaznica s 50 na 60 kuna po osobi i jedini je park u Hrvatskoj koji je u vrijeme koronakrize povišio cijenu ulaznica. Najposjećeniji dan u tjednu bila je srijeda, ali posjećenost je također ovisila i o vremenskim uvjetima. Najbrojniji posjetitelji prijašnjih godina bili su Poljaci, Nijemci i Česi, dok su 2020. prevladali domaći posjetitelji najviše iz Splitsko-dalmatinske županije i domaći turisti koji su ljetovali u toj ili nekoj od susjednih županija. Turistička potražnja je 2021. nastavila rasti i park je primio 165 000 posjetitelja što je 28 % više nego 2020. godine.

Tablica 14. Posjetitelji PP *Biokovo* prema državi iz koje dolaze od 2017. do 2020. rangirani prema zastupljenosti.

	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
Poljska	1.	1.	1.	2.	1.
Njemačka	2.	2.	3.	3.	4.
Hrvatska	4.	4.	2.	1.	2
Češka	3.	3.	4.	4.	3.

Izvor: Izradila autorica metodom intervjua.

PP Kopački rit

Park prirode *Kopački rit* je 2020. posjetilo 18 725 posjetitelja što je pad u odnosu na prethodnu godinu za 56 %. U skladu s time, park je bilježio pad zarade od prodaje ulaznica za 63 %, odnosno 1 388 130 kuna, u odnosu na 2019. Park je od njegova proglašenja 1976. posjećivalo više domaćih nego stranih posjetitelja i to se nije promijenilo ni 2020. Naprotiv, postotak domaćih posjetitelja je narastao na 97 %, dok je postotak stranih posjetitelja pao na samo 3 %. U 2021. taj je omjer postotaka ostao sličan, iako je povećan broj posjetitelja za 50 % u odnosu na 2020. Park je 2020. i 2021. najčešće posjećivalo stanovništvo iz slavonskih županija i Grada Zagreba, dok su od stranih posjetitelja najbrojniji bili Nijemci, Mađari, Francuzi, Slovenci i Austrijanci. U parku je 2020. bilo najviše individualnih posjeta, dok je broj grupnih posjeta bio drastično smanjen, a školski izleti su bili gotovo u potpunosti obustavljeni, ali primijećeno je poboljšanje situacije 2021. Najviše posjetitelja obilazilo je park vikendom, kao dio svog vikend odmora, dok je lokalno stanovništvo češće dolazilo na područja parka tijekom tjedna radi šetnje i rekreacije. U parku su zbog koronakrize 2020. bila obustavljena dva velika projekta – prenamjena kompleksa dvorca Tikveš u Prezentacijsko edukacijski centar *Tikveš* te izgradnja turističkog pristaništa Sakadaš i nabava brodova na solarni i električni pogon. Djelatnici parka smatraju da će otvorenjem ovih atrakcija park biti još zanimljiviji, a samim time i posjećeniji sljedećih godina.

Tablica 15. Broj i postotak domaćih i stranih posjetitelja u PP *Kopački rit* od 2017. do 2021. godine.

	2017.		2018.		2019.		2020.		2021.	
	Broj posjetitelja	%	Broj posjetitelja	%	Broj posjetitelja	%	Broj posjetitelja	%	Broj posjetitelja	%
Domaći turisti	29 650	80	32 202	80	28 259	67	18 220	97,3	33 171	91,5
Strani turisti	7 412	20	8 050	20	14 069	33	505	2,7	3 085	8,5
Ukupno	37 062	-	40 252	-	42 328	-	18 725	-	36 254	-

Izvor: Izradila autorica metodom intervjua.

PP Lastovsko otočje

Park prirode *Lastovsko otočje* 2020. godine posjetilo je 5 086 posjetitelja što je za 3 500 posjetitelja manje nego rekordne 2019. godine. Zarada parka od prodaje ulaznica smanjena je za 21 % u odnosu na prethodnu godinu. Dani s najvećim brojem posjetitelja u parku

tradicionalno su ponedjeljak, utorak i srijeda, dok su vikendi manje posjećeni, a razlog tomu je izmjena turista u Hrvatskoj tijekom vikenda. Park je nakon izlaska iz *lockdowna* zadržao iste cijene ulaznica, ali je sudjelovao u akcijama HTZ-a. PP *Lastovsko otočje* već tradicionalno ima više stranih nego domaćih turista, a to se u 2020. nije puno promijenilo, iako park ne vodi službenu evidenciju o nacionalnosti ili državljanstvu posjetitelja. Zaposlenici parka 2020. primjećuju povećanje broja dolazaka stranih posjetitelja na megajahtama u odnosu na razdoblje prije koronakrize što ukazuje da je park postao atraktivniji bogatijim posjetiteljima. Park prirode svoje posjetitelje računa po broju plovila, a ne po broju prodanih ulaznica, pa je teško utvrditi koliko je točno turista posjetilo park u prethodnim razdobljima.

Tablica 16. Broj plovila stranih i domaćih posjetitelja u PP *Lastovsko otočje* od 2017. do 2020. godine.

	2017.	2018.	2019.	2020.
Strani turisti	5 197	6 446	7 705	4 991
Domaći turisti	1 001	1 500	1 672	96
Ukupno	6 198	7 946	8 581	5 086

Izvor: Izradila autorica metodom intervjua.

PP *Lonjsko polje*

Park prirode *Lonjsko polje* je prema godišnjem izvješću prodanih ulaznica 2020. godine posjetilo 5 371 posjetitelj što je smanjenje za 64 % u odnosu na 2019. godinu. Navedeni podaci odnose se samo na posjetiteljske centre Krapje, Repušnica i Čigoč, dok je ostatak parka besplatan za obilaženje tako da je teško odrediti točan broj posjetitelja na području parka. Park je posjetilo više domaćih nego stranih posjetitelja, najviše iz Zagreba i okolice, ali također je zamijećeno povećanje broja posjetitelja s područja Dalmacije. Od stranih posjetitelja treba istaknuti Francuze i Nijemce koji su već tradicionalno najčešći strani posjetitelji parka. Najposjećeniji dani bili su vikendi, to jest subota i nedjelja. Park 2020. godine nije imao akcijske cijene ulaznica, već su cijene ostale iste. PP *Lonjsko polje* poznat je po svojim edukativnim programima za djecu, a taj je segment gotovo u potpunosti izbacio 2020. zbog strogih epidemioloških mjera, ali i činjenice da je dosta dugo nastava u školama bila *online*. Već na početku nove školske godine (2020./2021.) došlo je do povećanja potražnje za školskim edukativnim izletima na području parka.

PP Medvednica

PP *Medvedicu* je prema podacima brojača i uvidom u pregled kamera (prijenos uživo) postavljenih na nekoliko lokacija u parku za vrijeme pandemije posjetilo najviše posjetitelja ikad, njih preko milijun, ali kako park ne naplaćuje ulaz na cijelo područje nemoguće je odrediti točan broj. Budući da park nema službeni ulaz, već se u područje parka može ući bilo kojom od 70-ak planinarskih staza, 20-ak makadama i tri asfaltirane javne prometnice, park ne može ograničiti ulazak posjetiteljima, niti ima ograničenje broja istih. S druge strane, broj posjetitelja je oduvijek bio ograničen za špilju Veternicu, Rudnik Zrinski i na Medvedgrad i u tim lokalitetima 2020. zabilježen je porast broja posjetitelja za 54 % u odnosu na prethodnu godinu. Prema podacima brojača i uvidom u pregled kamera (prijenos uživo) postavljenih na nekoliko lokacija u parku za vrijeme pandemije broj posjetitelja se povećao. Lokalno stanovništvo, i to pretežno stanovnici Zagreba, najčešći su posjetitelji parka iako je on smješten na tri županije (Grad Zagreb, Krapinsko-zagorska i Zagrebačka). Subota i nedjelja su najposjećeniji dani u tjednu kada stanovnici najvećeg grada u Hrvatskoj odlaze na rekreaciju na Medvednicu. Prijašnjih godina u parku je bila izražena sezonalnost posjećivanja (ljeti nije bilo skoro uopće posjetitelja zbog odlaska na ljetovanje), ali takve sezonalnosti nema već zadnjih nekoliko godina, dok je s druge strane izrazita gužva zimi u vršnoj zoni zbog skijanja. Dana 2. studenog 2021. godine otvoren je Centar za posjetitelje *Medvedgrad* koji će, prema riječima zaposlenika parka, sigurno privući još veći broj posjetitelja nego što ih je bilo prijašnjih godina.

PP Papuk

Park prirode *Papuk* je 2020. posjetilo 45 813 posjetitelja što je pad za 13 % u odnosu na prethodnu godinu. Najviše je bilo domaćih posjetitelja iz Virovitičko-podravske i Požeško-slavonske županije i ostalih susjednih županija koji su petkom, subotom i nedjeljom dolazili na vikend-odmore i rekreaciju. Park je 2020. imao pad broja prodanih ulaznica za 27 %, ali već je sljedeće godine taj manjak sredstava pokriven sa zaradom od prodaje ulaznica koja je u 2021. iznosila 589 217 kuna, što je najviše u povijesti parka. PP *Papuk* je 2021. posjetilo 64 209 posjetitelja što je najviše zabilježenih posjetitelja ikad i može se zaključiti da je park vrlo brzo i vrlo uspješno prebrodio koronakrizu. Trenutno se u parku dovršava uređenje i opremanje centra za posjetitelje u Velikoj – *Kuća Panonskog mora* koja će zasigurno u narednim razdobljima privući još veći broj posjetitelja na područje parka.

PP Telašćica

Park prirode *Telašćica* 2020. godine imao je 51 313 posjetitelja što je pad u odnosu na 2019. godinu za 59 %. Sukladno s time, parku je pala prodaja ulaznica i 2020. zaradio je 2 950 699,44 kuna što je manje za 42 % u odnosu na 2019. godinu. S obzirom na to da su nautičari najčešći posjetitelji u parku koji subotom preuzimaju plovila u marinama, ponedjeljak i utorak su se pokazali kao najposjećeniji dani u tjednu. Iako je park 2020. imao više stranih nego domaćih turista, među domaćim posjetiteljima valja izdvojiti one iz Grada Zagreba, Istarske i Krapinsko-zagorske županije. Park ne vodi statistiku broja posjetitelja po državama, no najviše stranih posjetitelja koji posjećuju park je prema subjektivnom mišljenju zaposlenika dolazilo iz Njemačke, Italije, Slovenije, Francuske i Češke. S obzirom na epidemiološke mjere i zabrane okupljanja većih grupa, park neke posebne događaje na svom području nije održavao, ali sudjelovao je u događaju *Tjedan odmora vrijedan* koji se održao u listopadu iako je po planu trebao biti održan u proljeće 2020. godine, ali zbog pandemije događaj je odgođen za jesen. Tijekom 2020. posjećenost parka prirode kopnenim putem nije imala značajnije odstupanje od prijašnjih godina.

PP Učka

Park prirode *Učka* 2020. posjetilo je 15 605 posjetitelja što je smanjenje za 50 % u odnosu na 2019. godinu. Park ne naplaćuje ulaznice, već ima elektroničke brojače posjetitelja. Prema riječima zaposlenih, od osnutka parka 1999. do danas, park razgledava najviše domaćih posjetitelja koji vikendom dolaze na izlete, dok se u sezoni povećava broj stranih posjetitelja, posebno iz Austrije i Njemačke. Park je 2020. dovršio projekt *Učka 360°* koji se sastojao od izgradnje i opremanja Centra za posjetitelje *Pokon* i još četiriju objekata čiji je cilj povećanje raznolikosti sadržaja u parku koji bi, prema riječima djelatnika parka, u narednim razdobljima mogao privući još veći broj posjetitelja.

PP Velebit

Park prirode *Velebit* je 2020. godine posjetilo 27 486 posjetitelja što je pad u odnosu na 2019. godinu za 46 %. Parku su se sukladno s time smanjila sredstva od prodaje ulaznica s 448 624 kn na 361 600 kn. Treba napomenuti da je park najveće zaštićeno područje u Hrvatskoj i kao takvo ne može kontrolirati točan broj posjetitelja, već samo onih koji se u svom posjetu parku odluče i za posjet atrakcijama koje imaju naplatu ulaznica poput Cerovačkih špilja. Park je 2020. godine posjetilo 50 % više stranih nego domaćih posjetitelja, koji su najčešće dolazili

vikendom zbog planinarenja, ali ako se gleda postotak domaćih i stranih gostiju u prijašnjim godinama, vidi se značajan porast postotka domaćih posjetitelja. Centar izvrsnosti *Cerovačke špilje* i projekt *Adriaticaves* novi su projekti koji se trenutno privode kraju i smatra se da će oni u narednim godinama privući znatno veći broj posjetitelja na područje parka.

Tablica 17. Broj stranih i domaćih posjetitelja u PP *Velebit* od 2017. do 2021. godine.

	2017.	2018.	2019.	2020.	2021. (prvih 9 mjeseci)
Strani turisti	35 626	40 712	36 233	18 161	25 857
Domaći turisti	14 263	15 607	14 671	9 325	9 045
Ukupno	49 889	56 319	50 904	27 486	-

Izvor: Izradila autorica metodom intervjua.

PP *Vransko jezero*

Park prirode *Vransko jezero* 2020. godine zabilježilo je pad broja posjetitelja za 28 % u usporedbi s 2019. godinom. Iako je pad broja posjetitelja 2020. negativno utjecao na financije parka koje su bile smanjene za 26 % u odnosu na 2019. godinu, park je 2021. godine doživio potpuni ekonomski oporavak i zabilježio je rekordnu posjećenost, odnosno 65 155 posjetitelja. Park je posjetilo najviše domaćih posjetitelja iz Zadarske, Šibensko-kninske i Splitsko-dalmatinske županije, dok su najbrojniji strani posjetitelji Nijemci, Poljaci, Česi i Slovenci. U Tablici 18. primjećuje se porast udjela Poljskih, Čeških i Slovačkih gostiju što zaposlenici parka objašnjavaju kao posljedicu blažih epidemioloških mjera u tim zemljama u odnosu na ostale zemlje Europe. Iako edukacije i stručna vođenja parkom nisu u potpunosti ukinuta, ona su značajno smanjena u odnosu na 2019., a poticalo se na individualne dolaske i dolaske obitelji s djecom koji su u 2020. i 2021. bili najzastupljeniji. Ulaznica za park iznosi 20 kuna po osobi i ta se cijena nije mijenjala prethodnih godina.

Tablica 18. Posjetitelji PP *Vransko jezero* prema državi iz koje dolaze od 2017. do 2021. godine rangirani po zastupljenosti.

	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
Hrvatska	1.	1.	2.	1.	1.
Njemačka	2.	2.	1.	2.	2.
Češka	3.	5.	3.	4.	4.
Poljska	6.	3.	4.	3.	3.
Francuska	4.	4.	5.	6.	6.
Slovenija	5.	6.	6.	5.	5.

Austrija	7.	8.	8.	7.	8.
Slovačka	8.	7.	9.	8.	7.
Italija	9.	-	-	9.	9.
Nizozemska	10.	10.	-	10.	-

Izvor: Izradila autorica metodom intervjua.

PP Žumberak – Samoborsko gorje

Park prirode *Žumberak – Samoborsko gorje* nalazi se 30-ak km jugozapadno od grada Zagreba i zbog blizine je jedno od omiljenih izletišta stanovnika glavnog grada. Stoga, pandemija koronavirusa nije značajno utjecala na broj posjetitelja u parku. Generalno je broj posjetitelja koji dolaze u prirodu porastao, ali manje je organiziranih i grupnih, a više pojedinačnih dolazaka, posebice vikendom. S obzirom na to da postoji 77 ulaza u park prirode i nema naplate ulaznica, točan broj posjetitelja za područje parka teško je odrediti. U suradnji s planinarskim domovima, ostalim dionicima u prostoru i evidencijama posjetitelja za Posjetiteljski centar *Budinjak* procjenjuje se da je broj posjetitelja u 2020. bio oko 54 000. Procjene za prethodne godine od 2013. do 2019. kretale su se od oko 40 000 do oko 54 000 posjetitelja. Park je 2020. godine posjetilo najviše domaćih posjetitelja s područja grada Zagreba, a od stranih posjetitelja najbrojniji su bili Slovenci.

5. Utjecaj koronakrize na zaposlenost u parkovima Hrvatske

Sve grane gospodarstva u Hrvatskoj, pa tako i turizam, u 2020. susrele su se s velikim problemom nezaposlenosti. Manji broj turista rezultirao je potrebom manjeg broja zaposlenika u turističkom sektoru, posebno u vrijeme sezone. Samoizolacije (što zbog zaraze korona virusom, što zbog kontakta sa zaraženom osobom) su drugi problem s kojim se suočava turistički sektor. Treći problem je cijepljene, koje još za sada nije obavezno. Za vrijeme provođenja intervjua na snazi su bile mjere o obaveznom cijepljenju ili redovitom testiranju svih djelatnika u javnim službama, a kako su svi nacionalni parkovi i parkovi prirode javne ustanove, njihovi djelatnici bili su primorani cijepiti se. Većina djelatnika u parkovima Hrvatske zbog toga se cijepila, a manji dio djelatnika koji se još nije cijepio redovito odlazi na testiranja 2-3 puta tjedno koja i dalje financiraju sami parkovi iz vlastitog budžeta. Nacionalni parkovi i parkovi prirode nisu bili primorani davati otkaze stalnim zaposlenicima, ali zato su svi parkovi u 2020. godini smanjili broj sezonskih radnika i studenata ili ih uopće nisu zapošljavali što je loše utjecalo na lokalno gospodarstvo jer je većina sezonskih djelatnika u parkovima bilo

ruralno stanovništvo koje živi u blizini ili na teritoriju parkova i na taj su način parkovi htjeli poticati lokalnu zajednicu da sudjeluje u aktivnostima parkova. U 2020. je u svim parkovima bilo zaposleno oko 400 sezonskih djelatnika manje nego 2019. godine. Parkovi koje su prijašnjih godina imali volonterske programe (NP *Krka*, NP *Paklenica*, NP *Risnjak*, NP *Sjeverni Velebit*) 2020. su ih održali u smanjenom obimu, dok ih NP *Plitvička jezera* i PP *Medvednica* uopće nisu održali. Izuzetak je bio NP *Mljet* koji je vodeće zaštićeno područje u Hrvatskoj po provođenju volonterskih programa. Park ima razvijenih 6 programa koji se održavaju od kraja veljače do početka lipnja i od sredine rujna do kraja listopada (tijekom glavne sezone ne provode se volonterski programi). Park je 2019. imao 68, a 2020. godine 100 volontera i to: 33 na programu *Čistač mljetskih uvala*, 2 na *Istraživač mišljenja*, 62 na *Graditelj planinarskih putova* i 3 na programu *Restauratori suhozida*. PP *Učka* i PP *Žumberak – Samoborsko gorje* kreću s osmišljavanjem volonterskih programa za naredna razdoblja jer do izgradnje objekta sa smještajnim jedinicama 2020. i 2021. nisu imali uvjete za to. Parkovi koji uopće ne provode volonterske programe su PP *Biokovo*, PP *Telašćica*, PP *Velebit* i PP *Vransko jezero*. NP *Krka*, NP *Brijuni* i NP *Plitvička jezera* imaju najviše stalno zaposlenih djelatnika od svih parkova (Tablica 20.). Sezonski djelatnici zapošljavaju se tijekom proljeća kada kreće priprema za ljetnu sezonu jer parkovi tada bilježe najveći broj posjetitelja i potreban je veći broj radnika. To se najviše odnosi na djelatnike koji pokrivaju radna mjesta na terenu – recepcioneri, informatori, kontrolori, brodari, kuhari, konobari, spremačice itd. Godine 2020. NP *Krka* nije proveo natječaj za sezonsko zapošljavanje, ali zato svi su stalni djelatnici obavljali sve potrebne terenske poslove kako bi nadoknadili nedostatak sezonskih djelatnika. Iste godine NP *Plitvička jezera* imao je samo 50 sezonskih djelatnika, dok se prijašnjih godina ta brojka kretala oko 450-500 (Tablica 19.). Veliki pad u broju sezonskih djelatnika bilježi i NP *Brijuni* koji su godinama unazad zapošljavali i do stotinjak sezonskih djelatnika, dok je taj broj 2020. pao na 66.

Tablica 19. Broj stalnih i sezonskih djelatnika u NP *Plitvička jezera* od 2017. do 2020. godine.

	Broj zaposlenih	
	Stalni	Sezonski
2017.	655	446
2018.	658	509
2019.	681	468
2020.	665	50

Izvor: Izradila autorica metodom intervjua.

PP *Biokovo* je 2020. bio jedini park koji je zapošljavao više sezonskih djelatnika nego prijašnjih godina zbog povećanog obujma posla koji se pojavio otvaranjem nove atrakcije – *Skywalk Biokovo*. PP *Lonjsko polje* uopće ne zapošljava sezonske djelatnike, dok PP *Telašćica* nije smanjio broj sezonskih djelatnika, ali su isti zaposleni na kraći vremenski period nego prijašnjih godina. PP *Velebit* sezonske djelatnike zapošljava po potrebi kao vodiče u Cerovačkim špiljama, ali od 2019. g. Cerovačke špilje zatvorene su zbog provođenja projekta rekonstrukcije, stoga park od tada nema zaposlenih sezonskih djelatnika. PP *Medvednica* i PP *Žumberak – Samoborsko gorje* povremeno zapošljavaju studente preko student-servisa kao vodiče na nekim objektima unutar parka ili za provođenje edukativnih programa s učenicima (ovisi o broju najavljenih grupa učenika) tijekom svibnja i lipnja te rujna i listopada. U prethodnoj 2021. godini zaposlenici parkova potvrđuju da su imali veći broj zaposlenih sezonskih djelatnika nego 2020., ali kako je većina intervjua bila provedena u vrijeme trajanja sezone, točan broj nije poznat.

Tablica 20. Kretanje broja zaposlenih na stalni i sezonski ugovor u nacionalnim parkovima i parkovima prirode 2019. i 2020. godine.

	Stalno zaposleni	Zaposleni na sezonski ugovor	
	2020.	2019.	2020.
NP Plitvička jezera	665	468	50
NP Krka	273	-	0
NP Risnjak	28	10	10
NP Brijuni	285	50-100	66
NP Mljet	43	-	0
NP Kornati	-	-	-
NP Paklenica	36	10-15	11
NP Sjeverni Velebit	16	2	2
PP Učka	13	5	0

PP Velebit	15	0	0
PP Biokovo	11	-	20-30
PP Lastovsko otočje	15	15	21
PP Žumberak – Samoborsko gorje	14	2	2
PP Medvednica	19	0	0
PP Papuk	32	4	2
PP Lonjsko polje	19	0	0
PP Vransko jezero	19	10	3
PP Kopački rit	20	2-3	2-3
PP Telašćica	26	10-15	10-15

Izvor: Izradila autorica metodom intervjua.

6. Noviteti u hrvatskom turizmu

Klarić (2020.) napominje kako je bilo očekivano drastično smanjenje broja turista u Hrvatskoj u 2020. jer mnogi ljudi nisu mogli turistički putovati. Oni koji su ipak to mogli biti su zbog straha zbog mogućeg ponovnog širenja virusa i pogoršanja svog imovinskog stanja orijentirani na putovanje po vlastitoj državi ili eventualno najbližem susjedstvu. To je za Hrvatsku bio dvosjekli mač jer hrvatski turizam (pogotovo ljetni kupališni) gotovo u potpunosti ovisi o stranim posjetiteljima, dok je domaća potražnja izrazito mala. S druge strane, Hrvatska je u prednosti zbog svoje lokacije, tj. blizine glavnim europskim tržištima i lako je dostupna automobilom jer avionski je prijevoz 2020. godine u svijetu bio gotovo u potpunosti obustavljen za vrijeme prvog vala epidemije.

6.1. Cijepljenje i COVID-putovnice

Nakon gotovo godinu dana borbe s koronavirusom Europska je unija 21. prosinca 2020. godine odobrila prvu vrstu cjepiva farmaceutske tvrtke *BioNTech/Pfizer* i cijepljenje je započelo 27. prosinca 2020. godine. Nedugo nakon toga, Europska unija odobrila je još 3 cjepiva: *Moderna*, *AstraZeneca* te *Janssen (Johnson & Johnson)*. Sredinom srpnja 2021. na području EU počela se primjenjivati uredba o EU digitalnoj COVID-potvrđi koja predstavlja dokaz o izvršenom cijepljenju protiv bolesti COVID-19, preboljenu bolesti COVID-19 ili posjedovanju negativnog rezultata PCR ili antigenskog testa. Osobe koje posjeduju takvu potvrdu mogu slobodno putovati unutar Europske unije i nisu dužni ostati u samoizolaciji kada dođu u stranu u zemlju. Nakon uvođenja COVID-potvrda u Hrvatskoj je došlo do popuštanja nekih epidemioloških mjera, pa tako su dopušteni veći brojevi sudionika na javnim događajima i okupljanjima u slučaju da svi imaju COVID potvrde. Navedene mjere su donesene kako bi se

potaknulo što više ljudi na cijepljenje i da bi se smanjila mogućnost širenja zaraze na većim okupljanjima. U 2021. došlo je do pozitivnih pomaka i laganog oporavka turizma jer COVID-19 više nije promatran kao novost i nepoznanica. Ukidanje mjera testiranja i samoizolacije nakon povratka s putovanja onima koji su cijepljeni protiv koronavirusa ili su ga preboljeli rezultiralo je većim interesom za putovanja. Iako je po mišljenjima struke veliki udio procijepljenosti stanovništva najučinkovitija mjera za suzbijanje pandemije, postavlja se pitanje etičnosti i kršenja ljudski prava ljudima koji odbijaju cijepljene, a ono je već sad postalo prisila, a ne izbor. U parkovima je krajem 2021. na snagu stupilo novo pravilo o obaveznim COVID-potvrdama za sve djelatnike i posjetitelje koji ulaze u zatvorene prostore unutar parkova ili u zajednička prijevozna sredstva poput brodova, vlakica itd. Zbog toga je NP *Brijuni* postao prvi park koji zahtjeva posjedovanje COVID-potvrde svim posjetiteljima starijima od 16 godina jer je jedini način dolaska posjetitelja na otok putem broda. Iako je veći dio zaposlenika u parkovima cijepljen, sugovornici u intervjuu slažu se da je uvođenje COVID-potvrda u nacionalne parkove i parkove prirode potpuno nepotrebno jer su parkovi velika prirodna područja u kojima je moguća veća raspršenost posjetitelja duž staza i atrakcija. Uvođenje COVID-potvrda na područje cijelog parka, a ne samo zatvorenih objekata također bi iziskivalo više zaposlenih, ali i veće gužve čekanja na ulasku u parkove, pogotovo ako isti imaju samo nekoliko ulaza kao što je slučaj s Plitvičkim jezerima ili Brijunima, ali neki parkovi poput Medvednice, Lastovskog otočja, Lonjskog polja itd. ne mogu ograditi svoj teritorij, niti nadzirati ulaze, stoga je taj segment zapravo nemoguće kontrolirati.

6.2. Novi turistički trendovi

Turizam se zbog pandemije počeo prisilno mijenjati. Trendovi koje je COVID-križa donijela, a koji se očituju ponašanjem i potražnjom turista su porast broja domaćih turista, veći interes za selektivne oblike turizma (posebice ruralni turizam), beskontaktno plaćanje, dulji boravak u destinaciji, viši higijenski standardi i putovanje iz inata (Cimerfaj.hr, 2021.). Dulji boravak u destinaciji je sve popularniji nakon izbijanja virusa COVID-19 zato što štedi novac, a posjetitelji se osjećaju sigurnije na jednoj lokaciji, posebno ako se destinacija strogo drži svih epidemioloških pravila i mjera. Zbog otežanog putovanja među zemljama u vrijeme koronakrize mnoge turističke destinacije usmjerile su se na privlačenje domaćih posjetitelja i prilagođavanju ponude njihovim potrebama. Sve češće te potrebe se manifestiraju selektivnim oblicima turizma u ruralnim područjima umjesto masovnog turizma sunca i mora. To potvrđuju podaci da je po prvi put jedna kontinentalna županija (Koprivničko-križevačka) zabilježila rast broja noćenja u pandemiji ostvarivši u prvih 9 mjeseci 2020. godine 15,1 % više noćenja nego

u 2019. (Cimerfraj.hr, 2021.). „Putovanje iz inata” (Cimerfraj.hr, 2021.) postaje sve veći trend u turizmu koji je proizašao iz strogih epidemioloških mjera i želje ljudi da promjene okolinu u kojoj su bili zatvoreni, posebice za vrijeme *lockdowna*.

6.3. *Safe travels*

Kao jednu od pomoći za oporavak turizma Svjetsko vijeće za putovanja i turizam (WTTC) je 2020. kreiralo oznaku *Safe travels*, a Hrvatska je svoju inačicu tog projekta predstavila u veljači 2021. naziva *Safe stay in Croatia*. Projekt je osmišljen s ciljem promocije Hrvatske kao sigurne i poželjne destinacije. Na službenim *web* stranicama www.safestayincroatia.hr može se pretraživati sve subjekte turističkog sektora koji nose oznaku *Safe stay in Croatia*, pronaći informacije o zdravstvenim i sigurnosnim mjerama kao i informacije kako postupiti u slučaju sumnje na zarazu virusom COVID-19. U Hrvatskoj je dodijeljeno gotovo 17 000 *Safe stay* oznaka raznim dionicima u turizmu i s turizmom povezanim djelatnostima. Svi parkovi uključeni u istraživanje dobili su navedenu oznaku koja ih na stranom tržištu brendira kao atrakcije koje su usvojile sve svjetske standarde zdravstvene i higijenske zaštite te sigurne su za boravak.

Slika 8. Logo projekta *Safe stay in Croatia* i *Safe travels*.

Izvor: *Safe stay in Croatia* (2021.).

7. Rasprava

Nacionalni parkovi su 2020. imali pad broja posjetitelja za 69 % i manju zaradu od prodaje ulaznica za 72 %, dok su parkovi prirode koji ne naplaćuju ulaznice na teritoriju parka imali više posjetitelja nego ikad do sad čime se potvrđuje prva hipoteza prema kojoj parkovi Hrvatske su 2020. godine imali drastičan pad broja posjetitelja i sukladno s time manju financijsku dobit. Od 8 nacionalnih parkova, samo su NP *Sjeverni Velebit* i NP *Risnjak* u 2021. imali veći broj posjetitelja nego rekordne 2019., dok će drugim nacionalnim parkovima trebati još nekoliko godina da dostignu broj posjetitelja iz 2019. S druge strane, svi parkovi prirode za koje su bile dostupne informacije o broju posjetitelja 2021. imali su veću posjećenost u odnosu na 2019. što ukazuje na potpuni oporavak parkova prirode u posjetiteljskom i financijskom smislu.

Zbog epidemioloških mjera donesenih 2020. koje zabranjuju okupljanja većih skupina ljudi svi parkovi su imali drastično smanjenje broja grupnih dolazaka, dok su školski edukativni izleti u svim parkovima u potpunosti ukinuti. Najčešći posjetitelji u parkovima bili su individualni posjetitelji i obitelji s djecom, stoga se druga hipoteza prema kojoj su parkovi 2020. godine imali više individualnih posjetitelja ili obitelji s djecom nego grupnih posjeta može potvrditi.

Parkovi su 2020. gotovo u potpunosti sve svoje marketinške aktivnosti okrenuli domaćem tržištu i više su se oglašavali putem društvenih mreža (Facebook, Instagram) nego putem plaćenih oglasa. Uz to, interes medija za prirodna područja bio je izrazito velik jer su sadržaji na otvorenom bili i dalje dostupni posjetiteljima u vrijeme pojačanih epidemioloških mjera. Usprkos tomu, svi nacionalni parkovi zabilježili su veći broj stranih nego domaćih posjetitelja. U parkovima prirode je prema riječima zaposlenika parkova bilo više domaćih posjetitelja no službene brojke to ne mogu potvrditi jer većina parkova prirode ne vodi evidenciju posjetitelja prema državi iz koje dolaze. Iako je broj svih posjetitelja u parkovima smanjen, znatno je promijenjen omjer stranih i domaćih gostiju i može se primijetiti da su postoci stranih gostiju u svakom parku zasebno nikad manji, a postoci domaćih gostiju nikad veći. Na temelju tih podataka treća hipoteza prema kojoj su parkovi 2020. imali više domaćih nego stranih posjetitelja se mora odbaciti.

Parkovi su 2020. godine zaposlili manje sezonskih radnika nego prethodne godine, ali parkovi nisu bili prisiljeni dati otkaz nijednom stalnom djelatniku zbog smanjenja financijskih sredstava parka čime se potvrđuje četvrta hipoteza da su parkovi 2020. godine zapošljavali manje sezonskih radnika i tijekom sezone nego prijašnjih godina.

Iako je koronakriza svim parkovima zadala mnoštvo problema u cijeloj situaciji može se izdvojiti nekoliko pozitivnih posljedica. Jedna od glavnih je ta da ljudi više cijene parkove i prirodu općenito i shvaćaju koliko je prirodni okoliš važan za poboljšanje fizičkog i mentalnog zdravlja čovjeka. Kako su granice država u prvom valu epidemije bile u potpunosti zatvorene za turiste, a kasnije je prelazak granice bio uvjetovan četrnaestodnevnom izolacijom i negativnim testom, tako se većina domaćih posjetitelja uputila u područja Hrvatske koja još do tada nisu posjetili, a to su nerijetko bili nacionalni parkovi i parkovi prirode. Većina parkova nalazi se u ruralnim sredinama i udaljeniji su od velikih gradova i ta je komponenta utjecala na razvoj selektivnih oblika turizma kao što su sportski i avanturistički turizam, ekoturizam i geoturizam, turizam u ruralnim područjima i turizam u zaštićenim područjima. Manji broj posjetitelja omogućio je pružanje kvalitetne usluge jer su se ugostitelji, hotelijeri i ostali sudionici u turizmu više mogli posvetiti manjem broju turista. Puno parkova tijekom prvog *lockdowna* osmišljavalo je nove projekte i atrakcije i završavalo stare koji su zbog koronakrize i nemogućnosti provođenja pojedinih projekata često kasnili u realizaciji. Neki od njih su *Učka 360°* u PP *Učka*, Prezentacijsko edukacijski centar *Tikveš* u PP *Kopački rit*, Geo info centar u Voćinu i *Kuća Panonskog mora* u PP *Papuk* te Centar izvrsnosti Cerovačke špilje i projekt *Adriaticaves* u PP *Velebit* koji su trenutno u fazi realizacije ili su dovršeni 2021. Od njih se očekuje da će poput *Skywalka* u Biokovu 2020. privući više posjetitelja iz svih dijelova Europe. Kako je u svim parkovima zarada od prodaja ulaznica bila smanjena zbog koronakrize, tako je većina parkova uključila hladni pogon koji se fokusira na isplaćivanje plaća zaposlenicima i ostale neophodne financijske izdatke, stoga je budžet namijenjen za marketinške aktivnosti bio najviše zanemaren jer on nije bio neophodan za normalno funkcioniranje parka. To je dovelo do toga da se marketinške aktivnosti u nekim parkovima u potpunosti obustavljaju, dok su drugima one bile svedene na minimum, a oglašavanje se vršilo putem društvenih mreža i službenih *web* stranica parkova. Iako većina parkova navodi da za sad nisu primijetili nikakve pozitivne posljedice na floru i faunu uslijed manjeg posjećivanja parkova u 2020., posebice u vrijeme *lockdowna*, zaposlenici nekih parkova navode da su primijetili slobodnije kretanje životinja utabanim posjetiteljskim rutama i da je smanjenje broja posjetitelja omogućilo oporavak prirode i prirodnih procesa u nekim dijelovima parkova. U Parku prirode *Kopački rit* tako je primijećeno povećanje broja ptičjih jedinki oko prijemnog centra nakon izlaska iz *lockdowna*. U Parku prirode *Papuk* primijećeno je gniježđenje sivog sokola na uređenom penjalištu *Sokoline* koje do sada nije bilo primijećeno, vjerojatno zbog prisutnosti ljudi. U Parku prirode *Lastovsko otočje* primijećeno je češće pojavljivanje jata dupina na području parka. Koronakriza najviše je utjecala na smanjenje broja posjetitelja, a samim time i smanjenju

financijske dobiti od prodaja ulaznica. Sva financijska sredstva parkova bila su prenamijenjena u hladni pogon parkova tako da parkovi nisu morali davati otkaze stalnim zaposlenicima, ali je zato znatno smanjen broj sezonskih djelatnika. Manji broj posjetitelja u parkovima rezultirao je i manjim prihodima u sektoru ugostiteljstva na području parkova. Još jedna od negativnih posljedica koronakrize je ukidanje ili smanjenje volonterskih programa u svim parkovima koji su ih prijašnjih godina održavali. Stroge epidemiološke mjere uvjetovale su slabi kulturni program u parkovima, tj. otkazivanje raznih manifestacija, proslava i obilježavanja posebnih događanja. Svi parkovi koji su prijašnjih godina provodili edukacijske programe za učenike i studente u 2020. su gotovo u potpunosti ukinuli te programe zbog nemogućnosti kontrole većih grupa posjetitelja uz poštivanje svih epidemioloških mjera.

Tablica 21. Pozitivne i negativne posljedice koronakrize na nacionalne parkove i parkove prirode Hrvatske.

Pozitivne posljedice koronakrize	Negativne posljedice koronakrize
<ul style="list-style-type: none"> - ljudi više cijene parkove i prirodu - porast broja domaćih posjetitelja - mogućnost pružanja kvalitetnije usluge zbog manjeg broja posjetitelja - osmišljavanje novih projekata i atrakcija - primijećeno slobodnije kretanje životinja po parku - manji izdatci za marketinške aktivnosti i promociju - marketing se obavljao putem društvenih mreža - veći interes za selektivne oblike turizma 	<ul style="list-style-type: none"> - smanjena financijska dobit parkovima koji su izuzetno ovisni o stranim posjetiteljima - manje zaposlenih sezonskih djelatnika - jače zagađenje i veći broj divljih deponija - manji prihodi u sektoru ugostiteljstva na području parkova - ukidanje volonterskih programa ili smanjenje članova u programu - slabiji kulturni program, odnosno ukidanje manifestacija, proslava, obilježavanja posebnih događaja itd. - prekid edukacijskih programa u parkovima - nemogućnost redovitog obavljanja monitoringa flore i faune

Izvor: Izradila autorica metodom intervjua.

8. Zaključak

Zaštićena područja poput nacionalnih parkova i parkova prirode najvrjednija su prirodna dobra neke države. Pandemija COVID-19 bolesti i dalje uzima svoj danak u svim aspektima ljudskog života i svim sektorima globalne ekonomije, a turistički sektor u Republici Hrvatskoj jedan je od najsnažnije pogođenih gospodarskih djelatnosti. Ako se uspoređi do sada najbolja turistička sezona 2019. godine i turistička sezona 2020. godine, primjećuje se drastičan pad broja dolazaka turista i ostvarenih noćenja u cijelom svijetu, a sukladno s time i manja financijska dobit od prodaje ulaznica. Iako zaposlenici parkova smatraju da je ono najgore iza nas, turizam i dalje čeka faza oporavka kao i vraćanje povjerenja turista u sigurna putovanja. Pandemija je pokazala da su neka zaštićena područja u prethodnom periodu bila previše orijentirana na razvoj turizma, što je u 2020. za posljedicu imalo drastičan pad broja posjetitelja, ali i smanjenje zarade od turističkih aktivnosti u parkovima. Također, neki parkovi prirode koji u ranijem periodu prije pandemije nisu bili fokusirani isključivo na turističke posjete i nemaju sustav naplate ulaznica više su posjećivali domaći turisti te su zaposlenici parkova imali problem praćenja broja posjetitelja, dok istovremeno nisu imali razvijene mehanizme da ostvare prihode od tih posjeta. Možda je upravo koronakriza prilika da se zaustavi masovni turizam i usmjeri parkove prirode i nacionalne parkove da pružaju tematski zanimljivije i kvalitetnije sadržaje i usluge te da se više bave zaštitom prirode, a manje profitabilnim turizmom. Pandemija COVID-19 bolesti je izrazito negativno utjecala na aspekt rada i suradnje s lokalnim zajednicama. Većina redovnih aktivnosti, događaja, planiranih manifestacija, radionica i obuka koje su trebale biti organizirane u zaštićenim područjima su odgođene 2020. Edukacije u parkovima Hrvatske koje predstavljaju važan aspekt njihovog djelovanja potpuno su prekinute, ali očekivano je da će se broj edukativnih izleta povećati u narednim godinama jer su ljudi zbog epidemije virusa COVID-19 imali priliku shvatiti koliko su zelene površine važne za naše mentalno i fizičko zdravlje. Parkovi u kojima je sektor turizma ključan za njihovo financiranje (nacionalni parkovi) imali su najviše problema u poslovanju, dok su parkovi koji se financiraju iz državnog proračuna i imaju manje posjetitelja (parkovi prirode) koronakrizu lakše prebrodili. Utjecaj pandemije u parkovima je donekle ublažen okretanjem domaćem tržištu i domaćim posjetiteljima. Koronakriza će najvjerojatnije imati dugoročne posljedice na djelovanje parkova u Hrvatskoj i to će se odnositi na broj posjetitelja, posebice iz inozemstva, ali gledajući unaprijed, očekuje se da će uvođenje cjepiva postupno povećati povjerenje potrošača i pridonijeti ublažavanju ograničenja putovanja, a iznosi brojeva posjetitelja iz 2021. to potvrđuju.

9. Popis literature i izvora

Literatura

Čorak, S., (2020.) Kako se prirediti za oporavak? Imamo li novu šansu za turističko (re)pozicioniranje?, ur. Čorak S., Gjurašić, M., Covid-19: prijetnja i prilika za Hrvatski turizam, Zagreb, Institut za turizam, 10-12.

Čorak, S., (2020.) Vrijeme je za aktivnosti na otvorenome!, ur. Čorak S., Gjurašić, M., Covid-19: prijetnja i prilika za Hrvatski turizam, Zagreb, Institut za turizam, 74-77.

Klarić, Z., (2020.) Širenje korona virusa u svijetu i hrvatski turizam, ur. Čorak S., Gjurašić, M., Covid-19: prijetnja i prilika za Hrvatski turizam, Zagreb, Institut za turizam, 30-36.

Kranjčević, J., (2020.) Turizam i zdravstvena sigurnost, ur. Čorak S., Gjurašić, M., Covid-19: prijetnja i prilika za Hrvatski turizam, Zagreb, Institut za turizam, 24-29.

Krešić, D., Mikulić, J., (2020.) Scenarij faznog pristupa oporavku turističkog tržišta nakon COVID-19 pandemije, ur. Čorak S., Gjurašić, M., Covid-19: prijetnja i prilika za Hrvatski turizam, Zagreb, Institut za turizam, 5-9.

Marković Vukadin, I., Carić, H., Ozimec, R., (2020.) Utjecaj i reperkusije COVID-19 krize na destinacije zaštićenih prirodnih područja, ur. Čorak S., Gjurašić, M., Covid-19: prijetnja i prilika za Hrvatski turizam, Zagreb, Institut za turizam, 19.23.

Mataković, H., (2020.) COVID-19 kriza, provedba sigurnosnih mjera i turizam, ur. Čorak S., Gjurašić, M., Covid-19: prijetnja i prilika za Hrvatski turizam, Zagreb, Institut za turizam, 47-54.

McGinlay, J i dr., (2020.) The Impact of COVID-19 on the Management of European Protected Areas and Policy Implications, Forsts, 11(11), p.1214. Dostupno na: <http://dx.doi.org/10.3390/f11111214>

Parkovi Dinarida- mreža zaštićenih područja Dinarida, (2021.), Utjecaj pandemije COVID-19 na stanje zaštićenih područja u regionu Dinarida, Podgorica

Telišman-Košuta, N., (2020.) Turizam nakon doba korone: Što će biti drugačije? Što može biti bolje?, ur. Čorak S., Gjurašić, M., Covid-19: prijetnja i prilika za Hrvatski turizam, Zagreb, Institut za turizam, 62-64.

Izvori

Cimerfraj, 10 trendova koji bi mogli potrajati i nakon koronakrize u turizmu, 2021 <https://www.cimerfraj.hr/ideje/trendovi-u-turizmu-nakon-pandemije> (3.prosinca 2021.)

Državni zavod za statistiku 2021: Dolasci i noćenja turista u 2020., Zagreb, https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/04-03-02_01_2020.htm (15.studenoga 2021.)

Ekonomski lab, Hrvatski turizam u doba pandemije: osvrt na 2020 i pogled na 2021., 2021. <https://arhivanalitika.hr/blog/hrvatski-turizam-u-doba-pandemije-osvrt-na-2020-i-pogled-na-2021/> (3. prosinca 2021.)

JEZIK.HRVatski, 2021: Pojmovnik korona virusa <https://jezik.hr/koronavirus/?slovo=l> (8. prosinca 2021.)

Koronavirus.Hr, 2021: Nacionalni parkovi i parkovi prirode otvaraju svoja vrata za posjetitelje <https://www.koronavirus.hr/nacionalni-parkovi-i-parkovi-prirode-otvaraju-svoja-vrata-za-posjetitelje/585> (13. lipnja 2021.)

Koronavirus.hr, Preporuke za zoološke vrtove, Nacionalne parkove i Parkove prirode, 2020. <https://www.koronavirus.hr/sto-moram-znati/o-svakodnevnom-zivotu/preporuke-za-zooloske-vrtove-nacionalne-parkove-i-parkove-prirode/598> (13. lipnja 2021.)

Koronavirus.Hr, 2022.: Podaci, <https://www.koronavirus.hr/podaci/489> (2.siječnja 2022.)

MZOE, 2018: Parkovi Hrvatske, vodič kroz Nacionalne parkove i Parkove prirode republike Hrvatske, <https://www.npkrka.hr/stranice/parkovi-hrvatske-brosura/177.html> (23. kolovoza 2021.)

National parks conservation association, 2021.: Position on the impacts of COVID-19 and visitation to the National Park System, <https://www.npca.org/articles/2919-position-on-the-impacts-of-covid-19-and-visitation-to-the-national-park> (18.studenoga 2021.)

Nacionalni park Plitvička jezera, 2018: Parkovi hrvatske-karta, <https://np-plitvicka-jezera.hr/fotomonografija-parkovi-hrvatske/parkovi-hrvatske-karta/> (15.studenoga 2021.)

Poslovni dnevnik, Kronologija koronakrize u Hrvatsko,,: uvertira u recesiju, 2020.
<https://www.poslovni.hr/hrvatska/kronologija-koronakrize-u-hrvatskoj-uvertira-u-recesiju-4234819> (30.studenoga 2021.)

Statista, 2021: Global tourism industry - statistics & facts,
<https://www.statista.com/topics/962/global-tourism/#dossierKeyfigures> (24.studenoga 2021.)

Stay safe in Croatia, COVID info, 2021
<https://www.safestayincroatia.hr/datastore/filestore/11/COVID-info.pdf> (8. prosinca 2021.)

UNWTO, 2020: Impact assessment of the COVID-19 outbreak on International Tourism,
<https://www.unwto.org/impact-assessment-of-the-covid-19-outbreak-on-international-tourism>
(24.studenoga 2021.)

UNWTO, 2021: Worst year in tourism history with 1 billion fewer international arrivals,
<https://www.unwto.org/news/2020-worst-year-in-tourism-history-with-1-billion-fewer-international-arrivals> (24.studenoga 2021.)

10. Prilozi

Prilog 1. Popis slika

Slika 1. Karta nacionalnih parkova i pakova prirode u Hrvatskoj.	2
Slika 2. Doprinos turizma bruto domaćem proizvodu (BDP-u) u svijetu od 2006. do 2020.	6
Slika 3. Broj međunarodnih dolazaka turista u svijetu od 2010. do 2020. po regijama.....	7
Slika 4. Broj dolazaka i noćenja stranih i domaćih turista u Hrvatskoj 2019. i 2020. godine. ..	9
Slika 5. Grafički prikaz kretanja broja posjetitelja u nacionalnim parkovima od 2017. do 2020. godine.	16
Slika 6. Grafički prikaz kretanja broja posjetitelja u nacionalnim parkovima od 2017. do 2021. godine.	17
Slika 7. Grafički prikaz kretanja zarade od prodanih ulaznica u nacionalnim parkovima od 2017. do 2021. godine.	19
Slika 8. Logo projekta <i>Safe stay in Croatia</i> i <i>Safe travels</i>	39

Prilog 2. Popis tablica

Tablica 1. Dolasci i noćenja turista u Hrvatskoj 2020.	8
Tablica 2. Broj posjetitelja u nacionalnim parkovima od 2017. do 2021. godine.....	15
Tablica 3. Broj posjetitelja u parkovima prirode od 2017. do 2021. godine.....	17
Tablica 4. Zarada od prodaje ulaznica u nacionalnim parkovima od 2017. do 2020. godine..	18
Tablica 5. Zarada od prodaje ulaznica u parkovima prirode od 2017. do 2020. godine	20
Tablica 6. Posjetitelji NP <i>Krka</i> prema državi iz koje dolaze od 2017. do 2020. godine rangirani po zastupljenosti	22
Tablica 7. Struktura posjetitelja prema dobnim skupinama u NP <i>Krka</i> od 2017. do 2020. godine	23
Tablica 8. Posjetitelji NP <i>Mljet</i> prema državi iz koje dolaze od 2017. do 2020. godine rangirani po zastupljenosti.	24
Tablica 9. Broj i udio stranih i domaćih posjetitelja u NP-u <i>Paklenica</i> od 2017. do 2021.....	25
Tablica 10. Strani posjetitelji NP <i>Risnjak</i> prema državi iz koje dolaze od 2017. do 2020. godine rangirani po zastupljenosti	26
Tablica 11. Udio stranih i domaćih posjetitelja u NP <i>Risnjak</i> od 2017. do 2020. godine.....	26

Tablica 12. Broj stranih i domaćih posjetitelja u NP <i>Sjeverni Velebit</i> od 2017. do 2020. godine	27
Tablica 13. Udio zemalja iz kojih dolaze strani posjetitelji u NP <i>Sjeverni Velebit</i> od 2017. do 2020. godine rangirani po zastupljenosti.....	27
Tablica 14. Posjetitelji PP <i>Biokovo</i> prema državi iz koje dolaze od 2017. do 2020. rangirani prema zastupljenosti	28
Tablica 15. Broj i postotak domaćih i stranih posjetitelja u PP <i>Kopački rit</i> od 2017. do 2021. godine	29
Tablica 16. Broj plovila stranih i domaćih posjetitelja u PP <i>Lastovsko otočje</i> od 2017. do 2020. godine	30
Tablica 17. Broj stranih i domaćih posjetitelja u PP <i>Velebit</i> od 2017. do 2021. godine.....	33
Tablica 18. Posjetitelji PP <i>Vransko jezero</i> prema državi iz koje dolaze od 2017. do 2021. godine rangirani po zastupljenosti	33
Tablica 19. Broj stalnih i sezonskih djelatnika u NP <i>Plitvička jezera</i> od 2017. do 2020. godine	36
Tablica 20. Kretanje broja zaposlenih na stalni i sezonski ugovor u nacionalnim parkovima i parkovima prirode 2019. i 2020. godine	36
Tablica 21. Pozitivne i negativne posljedice koronakrize na nacionalne parkove i parkove prirode Hrvatske	42